

تشریحی

۱. قیام تواین را توضیح دهید.
۲. قیام تواین و مختار را باهم مقایسه کنید.
۳. یکی از فعالیت های سیاسی امام سجاد (علیه السلام) زنده نگهداشتن قیام عاشورا بود توضیح دهید؟
۴. معاویه بن یزید که بود و هنگامی که به قدرت رسید چه کاری انجام داد؟
۵. خلفای اموی چگونه حکومت نامشروع خود را مشروع جلوه می دادند؟
۶. عبدالملک بن مروان که بود؟ او پس از به قدرت رسیدن خطاب به مردم چه گفت؟
۷. علمای درباری چگونه امنیت را برای حاکمان ظالم فراهم ساختند؟

صحیح و غلط

۸. به دستور عبد الملک مروان حجاج بن یوسف ثقفی مأمور سرکوب عبدالله بن زبیر شد.
۹. بسیاری از ایرانیان که موالی خوانده می شدند به قیام تواین پیوستند تا از زیر بار ظلم امویان رها شوند.
۱۰. مختار از شیعیان سر شناس کوفه به شمار می رفت.
۱۱. ابو حمزه ثمالی و ابو خالد کابلی و سعید بن جبیر از شاگردان معروف امام سجاد (علیه السلام) بودند.
۱۲. اسپانیا قبل از فتح مسلمانان اندلس نامیده می شد.
۱۳. دوران امامت امام سجاد (علیه السلام) با شهادت امام حسین (علیه السلام) آغاز شد.
۱۴. قیام تواین و مختار مشروعیت بنی عباس را زیر سوال برد.

پاسخ کوتاه

۱۵. رهبر تواین چه کسی بود؟
۱۶. صحیفه سجاده اثر کیست و موضوع آن چه بود؟
۱۷. مهم ترین رخداد های دوران امام سجاد (علیه السلام) را فقط نام ببرید.
۱۸. پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) چه عاملی را موجب تقرب به خدا می داند؟
۱۹. هدف امام سجاد (علیه السلام) از یاد آوری مکرر فاجعه عاشورا چه بود؟
۲۰. علت دستگیری مختار زمان واقعه کربلا چه بود؟

۲۱. سیاست امام سجاد (علیه السلام) در برابر حکومت عبدا... بن زبیر چه بود؟

تستی

۲۲. کدامیک از افراد زیر از شاگردان امام سجاد (علیه السلام) هستند؟

(۱) علی بن یقظین (۲) سفیان ثوری (۳) ابو حمزه ثمالی (۴) عبدالله بن زبیر

۲۳. زندیق و کافر در نزد او بهتر از شیعه علی (علیه السلام) بود.

(۱) عبدالملک بن مروان (۲) عبدالله بن زبیر (۳) حجاج بن یوسف (۴) ولید بن عبدالملک

۲۴. فرماندهی مسلمانان در فتح اندلس را چه کسی به عهده داشت؟

(۱) موسی بن نصیر (۲) طارق بن زیاد (۳) خالد بن ولید (۴) عمرو عاص

۲۵. این روایت از کدامیک از ائمه میباشد؟ حجاج شیعیان را به فجیع ترین نحو میکشت و آنان را با هر تهمت و سوء ظنی

دستگیر میکند زندیق و کافر نزد او بهتر از شیعه علی (علیه السلام) بود.

(۱) امام باقر (علیه السلام) (۲) امام جعفر صادق (علیه السلام)

(۳) امام موسی کاظم (علیه السلام) (۴) امام سجاد (علیه السلام)

۲۶. کدامیک از موارد زیر جزء فعالیت‌های امام سجاد (علیه السلام) نمی باشد؟

(۱) زمینه سازی قیام هایی نظیر توابعین و مختار (۲) زنده نگه داشتن قیام عاشورا

(۳) حفظ شعائر اسلام (۴) آزاد سازی بردگان

۲۷. فتوحات مسلمانان که از دوران خلفا آغاز شده بود ، در زمان حاکمیت ..... تقریباً متوقف شده بود.

(۱) معاویه (۲) یزید (۳) عبدالملک بن مروان (۴) هشام بن عبدالملک

۲۸. یالثارات الحسین شعار چه کسانی بود

(۱) توابعین (۲) قیام مختار (۳) عبدالله بن زبیر (۴) ابومسلم خراسانی

۲۹. دعا و مناجات امام سجاد (علیه السلام) در مجموعه ای به نام ((.....)) جمع آوری شده است.

(۱) کتابهای اربعه (۲) رساله ای در توحید (۳) صحیفه سجاده (۴) اصول چهار صد گانه حدیثی شیعه

جای خالی

۳۰. با وجود خلفای ..... فرهنگ اصیل اسلامی در حال فراموشی بود.
۳۱. مختار پس از شکست توابین، هوادارانی از میان شیعیان به دور خود جمع کرد و با شعار ..... قیام کرد.
۳۲. امام سجاد (علیه السلام) در دوران حاکمان اموی با در پیش گرفتن سیاست ..... به طور غیر مستقیم به هدایت و رهبری جامعه پرداخت.
۳۳. از جمله علمای درباری که با جعل حدیث و تملق گویی، وحشت حاکمان ظالم را به آرامش تبدیل می کردند، به ..... می توان اشاره کرد.
۳۴. هنگامی که مروان بن حکم قدرت را به دست گرفت خلافت از شاخه ..... به شاخه ..... انتقال یافت.
۳۵. دعاهای امام سجاد (علیه السلام) در مجموعه ای به نام ..... جمع آوری شده است.
۳۶. کاروان اسرا از کربلا به کوفه، از کوفه به ..... و در نهایت به ..... رفتند.
۳۷. در این میان امام صادق (علیه السلام) به جهت شخصیت برجسته علمی و معنوی، نفوذ زیادی در میان اهل ..... داشت.
۳۸. مختار با شعار یا ..... و هدف خود را ..... اعلام کرد.
۳۹. قیام ..... از روی پشیمانی بود زیرا به یاری امام حسین نشتافته بودند.
۴۰. قهرمان اصلی فتح افریقا ..... بود.

پاسخنامه درس ۱

تشریحی

۱. این قیام از سوی تعدادی از شیعیان به رهبری سلیمان بن سرد خزاعی از شیعیان قدیمی امام علی (ع) صورت گرفت. قیام آنها از روی پشیمانی بود زیرا با آنکه بسیاری از آنان دعوت کنندگان امام حسین (ع) بودند اما به یاری وی نشتافتند. شهادت مظلومانه امام حسین (ع) آنان را دچار عذاب وجدان ساخت و برای جبران کوتاهی خود تصمیم گرفتند با بنی امیه بجنگند آنها پس از سوگواری در کربلا قیام خود را آغاز کردند ابن زیاد، حاکم کوفه به شام فرار کرد اما به فاصله اندکی لشکری از شام بر آنان حمله برد. سلیمان و بسیاری از توابین به شهادت رسیدند و باقیمانده آنان به کوفه بازگشتند. ص ۷

۲. قیام تواین به این علت بود که دچار پشیمانی شدند از اینکه امام آنها را دعوت کرده بودند ولی آنها به یاری امام حسین (ع) نشتافتند ولی مختار به هدف انتقام از قاتلان امام حسین (ع) به پا خواست چون در زمان به شهادت رسیدن امام در زندان بود. و نتوانسته بود به یاری امام بیاید. ص ۷

۳. شهادت امام حسین و یارانش ضربه سنگینی به خلافت بنی امیه وارد کرد. با روشنگری های امام سجاد (ع) و حضرت زینب (س) افکار عمومی نسبت به عملکرد خلافت بنی امیه آگاهی یافته بود حال این واقعه نباید فراموش می شد. امام سجاد با گریه بر ستمدیدگان و زنده نگه داشتن یاد آنان مبارزه علیه خلافت ظالمانه اموی را ادامه داد. یاد آوری مکرر فاجعه عاشورا اجازه نمی داد ظلم و ستم حکومت اموی از خاطره ها محو شود. ص ۴

۴. معاویه فرزند یزید در دوران امامت امام سجاد (ع) بود و رفتاری متفاوت از سایر خلفا انجام داد و در سال ۶۴۴ ق به خلافت رسید. معاویه که از جنایات پدرش یزید و پدر بزرگش معاویه بن ابی سفیان بسیار متأثر بود طی یک سخنرانی با شمردن برخی از کردارهای ننگین آنان از ایشان بیزاری جست و اهل بیت را شایسته خلافت معرفی کرد معاویه بن یزید پس از آن خلافت را واگذار کرد. ص ۲

۵. خلفای اموی و مروانی با دور کردن مردم از اهل بیت (ع) آنها را در بی خبری و جهالت نگاه می داشتند و با خدمت گرفتن عالمان دینی و محدثانی همچون زهری و وادار ساختن آنها به جعل و تحریف احادیث تلاش می کردند حکومت نامشروع خود را مشروع جلوه دهند. ص ۲

۶. در دوران امام سجاد روی کار آمد و پس از به قدرت رسیدن به مردم گفت: "بین ما فقط شمشیر حکم می کند و به خدا سوگند از این به بعد گردن هر کسی را که مرا به تقوا امر کند خواهیم زد" ص ۱

۷. آنان با جعل حدیث و تملق گویی، وحشت حاکمان ظالم را به آرامش تبدیل می کردند ص ۴

صحیح و غلط

۸. صحیح ص ۸

۹. غلط ص ۷

۱۰. صحیح ص ۷

۱۱. صحیح ص ۶

۱۲. صحیح ص ۸

نام کتاب: تاریخ اسلام (۲)
نام درس: درس (۱) امام سجاده (ع)

۱۳. صحیح ص ۱

۱۴. غلط ص ۷

پاسخ کوتاه

۱۵. سلیمان بن سرد خزاعی ص ۷

۱۶. امام سجاده دعا و مناجات و تمام ابعاد انسانی و مسائل مختلف اخلاقی، اعتقادی، سیاسی ص ۵

۱۷. الف. قیام ها مثل قیام توابین، مختار، عبدالله بن زبیر ب. فتوحات ص ۷ و ۸

۱۸. پیامبر ملائک برتری را نژاد، قوم و رنگ نمی دانند بلکه عمل و رفتار انسان را موجب تقرب انسان ها به خداوند می دانند. ص ۶

۱۹. این کار اجازه نمی داد که ظلم و ستم حکومت اموی از خاطره ها محو شود. ص ۴

۲۰. مختار از یاری کنندگان مسلم بن عقیل در کوفه بود و به جرم پناه دادن به مسلم و همکاری با او به دست عبیدالله بن زیاد دستگیر و روانه زندان شد. ص ۷

۲۱. امام سجاده (ع) هرگز عبدالله بن زبیر را تأیید نکرد بلکه مخالفت خود را آشکار نمود و از تسلط وی بر حجاز نگران بود. ص ۸

تستی

۲۲. گزینه «۳» ص ۶

۲۳. گزینه «۳» ص ۱

۲۴. گزینه «۱» ص ۸

۲۵. گزینه «۱» ص ۱

۲۶. گزینه «۱»

۲۷. گزینه «۲» ص ۸

۲۸. گزینه «۲» ص ۷

۲۹. گزینه «۳» ص ۵

نام کتاب: تاریخ اسلام (۲)
نام درس: درس (۱) امام سجاد (ع)

جای خالی

۳۰. بنی امیه ص ۲
۳۱. یا لثارات الحسین ص ۷
۳۲. تقیه ص ۵
۳۳. زهری ص ۴
۳۴. اموی / مروانی ص ۲
۳۵. صحیفه سجادیه ص ۵
۳۶. شام / مدینه ص ۳
۳۷. مدینه ص ۲۸
۳۸. یا لثارات الحسین / انتقام از قاتلان امام حسین (ع) ص ۷
۳۹. توابین ص ۷
۴۰. عبدالملک مروان ص ۸

تشریحی

۱. از میان جریان های فکری عصر اموی، جریان فکری غلات را توضیح دهید.
۲. شرایط فکری و فرهنگی عصر امام باقر (علیه السلام) را بنویسید.
۳. امام باقر (علیه السلام) در مقابل علمایی که برای دستیابی به منافع مادی و دنیوی به تحریف دین و کتمان حقایق می پرداختند چگونه موضع گیری می کردند؟
۴. چرا بنی امیه تفکر جبریه را در جهت منافع خود می دیدند؟

صحیح و غلط

۵. مرجئه عقیده داشتند اقرار به شهادتین برای هر مسلمانی کافی است و نیاز به التزام عملی به دستورات اسلام نیست.
۶. شهادت امام باقر (علیه السلام) در عصر خلافت هشام بن عبدالملک و به امر وی اتفاق افتاد.
۷. امام محمد باقر (علیه السلام) در سخنان خود به نقش محوری اهل بیت در فهم علوم اسلامی اشاره می کرد.
۸. قدریه کسانی بودند که می گفتند، انسان آزادی و اختیار برای کارهایش دارد.
۹. بنی امیه تفکر قدریه را در جهت منافع خود می دید.
۱۰. عمر بن عبدالعزیز خلیفه هم عصر امام باقر (علیه السلام) بود.

پاسخ کوتاه

۱۱. خوارج چه کسانی بودند؟
۱۲. اساس اعتقاد طرفداران عثمان چه بود؟
۱۳. دو میراث گران بها که پیامبر اکرم (صلی الله علیه وآله) به مسلمانان معرفی کردند را نام ببرید.
۱۴. رسول اکرم (صلی الله علیه وآله) پیروان امام علی (علیه السلام) را چه خطاب می کردند و آنان را چگونه معرفی می نمودند؟

تستی

۱۵. یکی از دشواری های امام باقر (علیه السلام) و جامعه شیعه کدام مورد است؟

- (۱) خلافا (۲) خوارج (۳) جریان غلو (۴) مرجئه

۱۶. اقرار به شهادتین برای هر مسلمان کافی است و دیگر نیازی به التزام عملی به دستورات اسلامی نیست جزء کدامیک از جریانهای فکری دوران امام باقر (علیه السلام) است؟

- (۱) طرفداران عثمان (۲) مرجئه (۳) جبریه و قدریه (۴) غلات

۱۷. رسول خدا (صلی الله علیه وآله) آنها را راستگاران حقیقی معرفی می کرد.

- (۱) مسلمانان واقعی (۲) پیروان امیرالمؤمنان علی (علیه السلام)
(۳) پیروان جریان های سیاسی مذهبی علیه امویان (۴) طرفداران امام جعفر صادق (علیه السلام)

۱۸. آنها امام باقر (علیه السلام) را به عنوان مهدی موعود معرفی می نمودند.

- (۱) خوارج (۲) قدریه (۳) مرجئه (۴) غلات

جای خالی

۱۹. .... گروهی از مسلمانان بودند که در جنگ صفین امام را وادار به پذیرش حکمیت کردند.

۲۰. .... کسانی بودند که می گفتند انسان آزادی و اختیار برای انجام کارهایش ندارد و در مقابل ..... به آزادی کامل انسان اعتقاد داشتند.

۲۱. پیامبر اسلام (صلی الله علیه وآله) ..... و ..... را به عنوان دو میراث گرانبها به مسلمانان معرفی کرد.

۲۲. رسول خدا (ص) در مناسبت های گوناگون درباره پیروان امیر مؤمنان علی (علیه السلام) آنان را ..... معرفی کرد.

۲۳. شیعه در لغت به معنی ..... است اما با گذشت زمان به معنی ..... اعتقاد دارد شد.

۲۴. گروه ..... اعتقاد داشتند اقرار به شهادتین برای هر مسلمان کافی است و نیازی به انجام عملی دستورات اسلامی نیست.

پاسخنامه درس ۲

تشریحی

۱. غلات: یکی از دشواریهای امام باقر و جامعه شیعه جریان غلو بود این جریان همزمان با فشار خلفای اموی رو به فزونی گذاشت. غالبان با سوء استفاده از روایات اهل بیت و نسبت دادن احادیث جعلی به آنان می کوشیدند از اعتبار و حیثیت امامان برخوردار شوند آنها با کشاندن شیعیان ساده لوح به دنبال خود در پی تحقق اهدافشان بودند. امام با آنها برخورد کرده و از پیش خود طرد می کردند واز آنها تبری جسته و آنها را لعن می کردند. برخی از این افراد امام را به عنوان مهدی موعود معرفی می کردند. اما امام می فرمودند: گمان می کنند که من مهدی موعود هستم ولی به پایان عمر خویش نزدیک ترم تا به آنچه اینان مدعی هستند و مردم را به آن فرا می خوانند. ص ۱۴

۲. الف) گسترش فتوحات و آشنایی مسلمانان با افکار سایر ملت ها و ایجاد ابهامات و شبهات در مسائل اعتقادی ب) عدم توجه حاکمان به تربیت دینی و فعالیت های علمی و فرهنگی جامعه به علت سرگرم شدن به کشور گشایی و منازعات سیاسی ج) حضور پراکنده پیروان سایر ادیان در میان مسلمانان و شکل گیری منازعات فکری د) ظهور اختلافات فقهی بر اثر عدم دسترسی فقهای متأخر به سنت نبوی در اثر ممنوعیت طولانی و کتابت حدیث ذ) ارائه ناقص و تحریف شده تعالیم اسلامی به مردم و بی خبری آنان از اصول و عقاید اسلامی ر) کشته شدن صحابه و تابعان معتقد به امامت علی (ع) و سایر ائمه توسط خلفای بنی امیه و در نتیجه فراهم شدن بستر مناسب برای جااعلان حدیث و غالبان . ص ۱۰

۳. حضرت در ضمن نامه ای از این دسته از علما شکایت فراوان کردند و می فرمایند: نظایر احبار و رهبان را بین احباری که کتاب خدا را از مردم کتمان کرده و با تمام این احوال سودی از کارشان نکرده و راه به جایی نبردند اکنون مانند آنها در

نام کتاب: تاریخ اسلام (۲)

نام درس: درس (۲) امام باقر (ع)

این امت اند کسانی که الفاظ قرآن را حفظ کرده و حدود آن را تحریف می کنند آنها با اشراف و بزرگان هستند زمانی

که رهبران هواپرست متفرق شوند آنها با کسانی هستند که از دنیا بهره بیشتری دارند فهم آنها در همین حد است. ص ۱۱

۴. آنان خلافت و حکومت خود را به عنوان سرنوشت مقدر از جانب خداوند بیان می کردند و بدین وسیله زمینه هر گونه

اعتراض و قیام مردم از بین می رفت ص ۱۳

صحیح و غلط

۵. صحیح ص ۱۳

۶. صحیح ص ۱۵

۷. صحیح ص ۱۱

۸. صحیح ص ۱۳

۹. غلط ص ۱۳

۱۰. صحیح ص ۱۴

پاسخ کوتاه

۱۱. گروهی از مسلمانان که در جنگ صفین پس از آنکه امام علی را وادار به پذیرش حکمیت کردند به نتیجه آن اعتراض

کرده، راه خود را از سایر مسلمانان جدا نمودند و به خوارج معروف شدند. ص ۱۲

۱۲. اساس اعتقاد طرفداران عثمان برتری و فضیلت عثمان بر امام علی (ع) بود. ص ۱۲

۱۳. قرآن و اهل بیت ص ۱۲

۱۴. پیروان امام علی راشیعه خطاب می کردند و آنان را رستگاران حقیقی معرفی کردند ص ۱۰

تستی

۱۵. گزینه «۳» ص ۱۴

۱۶. گزینه «۲» ص ۱۳

نام کتاب: تاریخ اسلام (۲)

نام درس: درس (۲) امام باقر (ع)

۱۷. گزینه «۲» ص ۱۰

۱۸. گزینه «۴» ص ۱۴

جای خالی

۱۹. خوارج ص ۱۲

۲۰. جبریه / قدریه ص ۱۳

۲۱. قرآن / اهل بیت ص ۱۲

۲۲. رستگاران حقیقی ص ۱۰

۲۳. پیرو و یار / کسی که به جانشینی حضرت علی (ع) از طرف خدا ص ۱۰

۲۴. مرجئه ص ۱۳

تشریحی

۱. نقشه معماری شهر بغداد چگونه بوده است؟
۲. به چه دلیل خلافت عباسی برای اداره حکومت اسلامی از ایرانیان استفاده کردند؟
۳. عملکرد امام صادق (علیه السلام) را پیش از به خلافت رسیدن عباسیان توضیح دهید؟
۴. چهار مورد از قیام ها و مبارزات ائمه و شیعیان را که مشروعیت بنی امیه را زیر سوال برد را بنویسید.
۵. چرا شعار مبهم دعوت به یکی از آل محمد در ایجاد وحدت و یکدلی میان طرفداران بنی عباس و پیروان علوی بسیار موثر بود؟
۶. سفاح به چه دلایلی در جستجوی مکان مناسبی بر آمد تا مرکز حکومت خود را به آنجا انتقال دهد؟
۷. عامل موفقیت "محمد بن علی" نخستین فرد از خاندان عباسی در فعالیت های سیاسی و تبلیغاتی چه بود؟
۸. یکی از دلایل شورش علیه امویان سیاست تبعیض میان عرب و موالی بود در مورد آن توضیح دهید؟

صحیح و غلط

۹. امویان نژاد عرب را برتر می دانستند و به مسلمانان غیر عرب (که به آن ها موالی گفته می شد) به چشم حقارت می نگریستند.
۱۰. لقب ابوسلمه ی خلال امیر آل محمد بود.
۱۱. ابومسلم خراسانی از سوی سفاح برای ریاست نهضت در خراسان برگزیده شد.
۱۲. از خاندان ایرانی که در سده نخست حاکمیت عباسیان بسیار اثرگذار بودند می توان به خاندان برمکیان و خاندان سهل اشاره کرد.

پاسخ کوتاه

۱۳. چه کسی حکومت بنی امیه را موروثی کرد؟
۱۴. نام دوتن از داعیان عباسی را بنویسید.
۱۵. منصور عباسی در دوران آرامش نسبی در مرزها چه کرد؟
۱۶. نام دو قیام ضد عباسی در زمان سفاح و منصور عباسی را بنویسید.
۱۷. بنی عباس فعالیت های سری مخفیانه خود را با چه شعاری آغاز کردند؟
۱۸. جنبش عباسیان با بهره گیری از چه عناصری به پیروزی رسید؟
۱۹. چه عاملی مانع از اقدام سریع و موثر بنی عباس برای تصرف اندلس بود؟

تستی

۲۰. ابومسلم خراسانی ، قیام خود را در رمضان ۱۲۹ ق در ..... آغاز کرد.
- (۱) کوفه (۲) مدینه (۳) خراسان (۴) حمیمه
۲۱. بنای شهر بغداد برای پایتخت خلافت عباسی توسط کدام خلیفه عباسی انجام گرفت؟
- (۱) مستنصر (۲) منصور (۳) سفاح (۴) معتمد
۲۲. امام جعفر صادق (علیه السلام) با کدام خلیفه عباسی معاصر بودند؟
- (۱) منصور و هارون (۲) سفاح و منصور (۳) سفاح و هادی (۴) منصور و مهدی
۲۳. وزیر آل محمد لقب که بود؟
- (۱) ابو مسلم خراسانی (۲) ابو سلمه خلال (۳) ابراهیم امام (۴) محمد بن علی
۲۴. احیای حکومت اموی اندلس در دوران حکومت.....انجام شد.

نام کتاب: تاریخ اسلام (۲)

نام درس: درس (۳) امام صادق (ع) «۱»

(۱) منصور (۲) هارون (۳) مامون (۴) سفاح

۲۵. رهبر شیعیان بخارا که بر علیه عباسیان قیام کرد و توسط ابومسلم کشته شد چه کسی بود.

(۱) ابوالسرایا (۲) ابن طباطبا (۳) شریک بن شیخ المهری (۴) ابو سلمه خلال

۲۶. اعراب به مسلمانان غیر عرب می گفتند.

(۱) زندیق (۲) موالی (۳) خوارج (۴) عجم

۲۷. قیام زید بن علی بن حسین (علیه السلام) و یحیی بن زید نتیجه عملکرد وی بود.

(۱) هشام بن عبدالملک (۲) مروان بن حکم (۳) عبدالملک مروان (۴) یزید بن معاویه

۲۸. در زمان حجاج بن یوسف حتی اسلام آنها نیز پذیرفته نبود و از آنها جزیه گرفته می شد.

(۱) موالی (۲) شیعیان (۳) توابین (۴) اسماعیلیان

جای خالی

۲۹. عباسیان تشکیلات مخفیانه ای به نام ..... پدید آوردند که دارای سلسله مراتب دقیقی بود.

۳۰. جابجایی قدرت از امویان به بنی عباس در دوران ..... رخ داد.

۳۱. سردار نام آور عباسی ..... سهم زیادی در براندازی حکومت امویان و به قدرت رسیدن عباسیان داشت.

۳۲. سلسله اموی اندلس توسط ..... از نوادگان هشام بن عبدالملک تأسیس شد.

۳۳. ابو سلمه خلال معروف به ..... از مردم برای ..... بیعت گرفت و خلافت عباسی در سال ۱۳۲ ق

با مرکزیت کوفه آغاز شد.

۳۴. عباسیان تشکیلات مخفیانه ای را با عنوان ..... پدید آوردند.

۳۵. بنای شهر بغداد توسط ..... صورت گرفت.

پاسخنامه درس ۳

تشریحی

۱. نقشه اصلی شهر به صورت یک دایره طراحی شد. مرکز آن مسجد و قصر قرار داشت و اطراف آن هم محلات و ادارات

مختلف بنا گردید. در چهار سمت آن چهار دروازه قرار داده شد گرد شهر هم خندقی پر از آب به عرض شش متر حفر

شد. ص ۲۳

۲. زیرا جامعه ایرانی فرهنگ و تمدن کهن داشت که در آن نظام اداری و نهادهای حکومتی به خوبی شکل گرفته بود. ص ۲۴

۳. ایشان مثل پدر وجد خود به فعالیت های فرهنگی و تربیتی پرداختند زیرا از نظر ایشان حرکت نظامی علیه حاکمیت بدون

فراهم شدن مقدمات لازم جز شکست پیامد دیگری نخواهد داشت و هرگونه اقدام ساده و شتاب زده زمینه را برای

فرصت طلبان فراهم خواهد کرد تا از شرایط به نفع خود بهره برند. ص ۲۷

۴. قیام امام حسین (ع)، توأبین، مختار، زید بن علی و یحیی بن زید، ص ۱۹

۵. زیرا هرگونه بحث و اختلاف تفرقه انگیز برای تعیین خلیفه تا فرا رسیدن موعد مقرر مسکوت می ماند. همچنین با طرح

این شعار نام امام و خلیفه مورد نظر پنهان می ماند و بدین ترتیب جان وی از تعرض امویان حفظ می شد. عباسیان با طرح

این نقشه از محبت و شور و اشتیاق مردم به اهل بیت برای تبلیغات خود بهره بردند و انقلابیون و مردم ستم دیده و رنج

کشیده را که به دنبال چاره می گشتند فریب دادند و در نهایت مردم به خلافت بنی عباس گردن نهادند. ص ۲۰

۶. حکومت عباسیان از کوفه آغاز شد سفاح در جستجوی مکان مناسبی برآمد تا مرکز حکومت خود را به آنجا انتقال دهد

زیرا مردم کوفه به اهل بیت و علویان علاقمند بودند. و شام مناسب نبود چون آنان به امویان گرایش داشتند و از لحاظ

اقتصادی منطقه شام به پای عراق نمی رسید. ص ۲۳

۷. او به داعیان اعزامی به عراق خراسان و سایر مناطق سفارش می کرد که بدون اینکه نام کسی را ببرند مردم را به شعار الرضا من آل محمد دعوت کنند و دیگر اینکه از مناقب خاندان رسالت و مظلومیت آنان و اینکه اسلام حقیقی نزد آنان است را ترویج کنند. ص ۲۰

۸. اصل برابری و مساوات میان تمام انسان ها و نژادها یکی از اصول اساسی و مهمی بود که پیامبر در طول رسالت خود برای برقراری آن تلاش کرد. با این وجود تعصبات نژادی هنوز در بسیاری از قبایل عرب همچون بنی امیه وجود داشت. امویان نژاد عرب را برتر می دانستند و به مسلمانان غیر عرب که به آنها موالی گفته می شد به چشم حقارت می نگریستند. شرکت موالی در سپاه اجباری و بدون دریافت مزد و استفاده غنیمت بود در زمان حجاج بن یوسف حتی اسلام آنها پذیرفته نبود و همچون مسلمانان غیر عرب از آنها جزیه گرفته می شد این سیاست تبعیض میان عرب و موالی موجب شد تا نارضایتی میان آنان فراگیر شود به طوری که هر کس علیه حکومت شورش می کرد به او می پیوستند. ص ۱۹

صحیح و غلط

۹. صحیح ص ۱۹

۱۰. غلط ص ۲۲

۱۱. غلط ص ۲۱

۱۲. صحیح ص ۲۴

پاسخ کوتاه

۱۳. معاویه پس از خود پسرش را به جانشینی انتخاب کرد و بدین ترتیب خلافت موروثی را پایه گذاری کرد. ص ۱۸

۱۴. ابو مسلم خراسانی و ابوسلمه خلال ص ۲۰

نام کتاب: تاریخ اسلام (۲)

نام درس: درس (۳) امام صادق (ع) «۱»

۱۵. او با بهره برداری از آرامش نسبی برای مقابله با حمله احتمالی رومیان به بازسازی دژها و سنگر بندی مجدد آن مناطق

پرداخت. ص ۲۵

۱۶. قیام سناباد، قیام ابراهیم بن عبدالله ص ۲۵

۱۷. الرضا من آل محمد ص ۲۰

۱۸. با بهره گیری از دو عنصر تعیین کننده یعنی تعداد فراوان ایرانیان ناراضی و محبوبیت علویان و خاندان پیامبر در میان

مرد. ص ۲۲

۱۹. فاصله زیاد اندلس تا مرکز خلافت عباسیان مانع از اقدام سریع و موثر شد. ص ۲۵

تستی

۲۰. گزینه «۳» ص ۲

۲۱. گزینه «۲» ص ۲۳

۲۲. گزینه «۲» ص ۲۲

۲۳. گزینه «۲» ص ۲۲

۲۴. گزینه «۱» ص ۲۵

۲۵. گزینه «۳» ص ۲۵

۲۶. گزینه «۲» ص ۲۱

۲۷. گزینه «۱» ص ۱۹

۲۸. گزینه «۱» ص ۱۹

نام کتاب: تاریخ اسلام (۲)

نام درس: درس (۳) امام صادق (ع) «۱»

جای خالی

۲۹. سازمان دعوت عباس ص ۲۰

۳۰. امام صادق (ع) ص ۲۷

۳۱. ابو مسلم خراسانی ص ۲۱

۳۲. عبدالرحمن ص ۲۵

۳۳. وزیر آل محمد / ابوالعباس سفاح / کوفه ص ۲۲

۳۴. سازمان دعوت عباس ص ۲۰

۳۵. منصور ص ۲۳

تشریحی

۱. امام صادق (علیه السلام) شاگردان را با توجه به چه مواردی برای علم آموزی راهنمایی می کردند و برای توانمندی شاگردان چه روشی داشتند مثال بزنید.
۲. مهم ترین قیام های علویان در زمان خلافت منصور را نام ببرید؟
۳. در دوران امام صادق (علیه السلام) به لحاظ کلامی مباحث پیچیده ای در چه زمینه هایی مطرح شد؟
۴. سیاست امام صادق (علیه السلام) در گریو دار انتقال قدرت از بنی امیه به بنی عباس نشانه چیست؟
۵. در چه زمانی و به چه دلیل امام صادق (علیه السلام) سیاست تقیه را در پیش گرفتند؟
۶. پس از مرگ ابراهیم رهبر عباسیان، چه کسی به امام صادق (علیه السلام) نامه فرستاد و پیشنهاد بیعت داد؟ محتوای نامه و پاسخ حضرت چه بود؟

صحیح و غلط

۷. امام محمد باقر (علیه السلام) پایه گذار روش صحیح اجتهاد بودند.
۸. مورخان دوران امامت امام صادق (علیه السلام) را به جهت پیشرفت های سیاسی و اقتصادی عصر طلایی حکومت عباسیان نامیدند.
۹. هشام بن حکم و مومن طاق از شاگردان امام جعفر صادق (علیه السلام) بودند.
۱۰. امام جعفر صادق (علیه السلام) همواره تحت نظر جاسوسان خلیفه بودند به همین دلیل سیاست تقیه را در پیش گرفتند.

جای خالی

نام کتاب: تاریخ اسلام (۲)

نام درس: درس (۴) امام صادق (ع) «۲»

۱۱. جابجایی قدرت از امویان به بنی عباس در دوران امامت ..... رخ داد.
۱۲. در عصر امامت امام صادق (علیه السلام) ..... و ..... رشد چشمگیری پیدا کردند.
۱۳. خلاء سیاسی ناشی از جابجایی قدرت، ..... را برای امام صادق (علیه السلام) و شیعیان به وجود آورد.
۱۴. زمانی یکی از اصحاب از حضرت خواست تا آشکارا برضد حکومت ..... کند. اما امام صادق (علیه السلام) ضمن اشاره به کمی ..... شرایط را مساعد ندانست.

تستی

۱۵. کدامیک از شاگردان امام صادق (علیه السلام) در علم کلام صاحب نظر بودند؟

(۱) محمد بن مسلم   (۲) زراه بن اعین   (۳) هشام بن حکم   (۴) ابوبصیر

۱۶. دوران امامت امام صادق (علیه السلام) همزمان با خلافت کدام خلیفه عباسی هست؟

(۱) منصور دوانیقی   (۲) مأمون عباسی   (۳) معتصم   (۴) متوکل عباسی

۱۷. امام صادق (علیه السلام) در کدامیک از قیام های علویان در زمان منصور عباسی شرکت داشت؟

(۱) محمد بن عبدالله   (۲) ابو مسلم خراسانی   (۳) نفس زکیه   (۴) هیچکدام

۱۸. دامیک از بزرگان اهل سنت شاگرد امام صادق (علیه السلام) نبودند؟

(۱) ابوبحر جاحظ   (۲) ابوحنیفه   (۳) سفیان ثوری   (۴) مالک بن انس

پاسخ کوتاه

۱۹. نام دو تن از شاگردان امام باقر (علیه السلام) که جایگاه علمی و فتوایی آنان از نظر امام صادق (علیه السلام) تایید شده بود، را ذکر کنید.

۲۰. شاگرد معروف امام صادق (علیه السلام) در زمینه علوم طبیعی و شیمی چه کسی بود؟

۲۱. جابجایی قدرت از امویان به بنی عباس در زمان امامت کدام یک از امامان اتفاق افتاد.

۲۲. چرا امام صادق (علیه السلام) نفوذ زیادی در میان اهل مدینه داشت؟

۲۳. دو مورد از مکاتب فکری پدید آمده در زمان امام صادق (علیه السلام) را نام ببرید.

وصل عبارت

ابوحنیفه

۲۴. جابر بن حیان از شاگردان امام صادق (علیه السلام)

کیمیا

۲۵. پیشوای مکتب حنفی

پدر علم شیمی

۲۶. پیشوای مکتب مالکی

مالک بن انس

۲۷. علم طبیعی و شیمی

پاسخنامه درس ۴

تشریحی

۱. امام شاگردان خود را با توانمندی و استعدادی که داشتند راهنمایی می کرد و شخصا بر امر علم آموزی آنها نظارت می

کرد و برای ایجاد استقلال علمی و با اعتماد به توانمندی اصحاب خود پاسخ گویی به سوالات علمی را به آنان واگذار

می کرد. به عنوان مثال هشام بن حکم، مومن الطاق از صاحب نظران علم کلام بودند همچنان که زراره بن اعین، محمد

بن مسلم و ابو بصیر در علم فقه صاحب تخصص گردیدند هر کدام از این دانشجویان حوزه علمی امام صادق (ع) در رشته خود به فعالیت پرداخته و دست به تألیف و مناظره زدند. ص ۳۱

۲. قیام محمد بن عبدالله، نفس زکیه و برادرش ابراهیم ص ۲۸

۳. امام صادق (ع) با استناد به آیات قرآنی مبانی بحث های کلامی را پی ریزی کرده، شالوده عقاید امامیه را ایجاد کردند.

آموزه های ایشان حول محوری از جمله توحید، قضا و قدر، ایمان، علم ائمه و موضوعاتی از این قبیل ایراد شده است. ص ۳۳

۴. در گیرودار انتقال قدرت از بنی امیه به بنی عباس نشانه ای مبنی بر تمایل امام به همراهی با عباسیان دیده نمی شود. به

رغم شورش ها و حرکت های نظامی ضد اموی منابع تاریخی حاکی از عدم جانب داری امام نسبت به این قیام ها

است. ص ۲۷

۵. زمانی که عباسیان به قدرت رسیدند، به رغم شعارهای فریبنده رفتاری توأم با بی عدالتی و ستمگری را آغاز کردند

علویان در این زمان فشارها و محدودیت های زیادی را متحمل شدند. در این میان امام صادق (ع) به جهت شخصیت

علمی و معنوی نفوذ زیادی در میان اهل مدینه داشت. همین موضوع سبب شد تا حضرت همواره تحت نظر جاسوسان

خلیفه باشد. در این شرایط امام سیاست تقیه را پیش گرفتند. ص ۲۸

۶. ابو مسلم پیشنهاد بیعت داد. وطنی نامه ای نوشت من مردم را به دوستی اهل بیت دعوت می کنم. اگر مایل هستید کسی

برای خلافت بهتر از شما نیست. امام با آشنایی با روحیه قدرت طلبی بنی عباس و ظاهری بودن این ارادت در پاسخ

نوشتند: نه تو از یاران منی و نه زمانه، زمانه من است. ص ۲۸

صحیح و غلط

۷. غلط ص ۳۳

نام کتاب: تاریخ اسلام (۲)
نام درس: درس (۴) امام صادق (ع) «۲»

۸. غلط ص ۳۶

۹. صحیح ص ۳۱

۱۰. صحیح ص ۲۸

جای خالی

۱۱. امام صادق (ع) ص ۲۷

۱۲. غلو / غالیان ص ۳۳

۱۳. فضای باز سیاسی ص ۳۰

۱۴. بنی امیه / یاران واقعی ص ۲۷

تستی

۱۵. گزینه «۳» ص ۳۱

۱۶. گزینه «۱» ص ۳۰

۱۷. گزینه «۴» ص ۲۸

۱۸. گزینه «۱» ص ۳۱

کوتاه پاسخ

۱۹. محمد بن مسلم، ابو بصیر اسدی ص ۱۱

۲۰. جابر بن حیان ص ۳۱

۲۱. امام صادق (ع) ص ۲۷

نام کتاب: تاریخ اسلام (۲)

نام درس: درس (۴) امام صادق (ع) «۲»

۲۲. به علت داشتن شخصیت برجسته علمی و معنوی ص ۲۸

۲۳. مرجئه، غلات، جبریه ص ۲۹

وصل عبارت

۲۴. جابر بن حیان: پدر علم شیمی ص ۳۱

۲۵. پیشوای مکتب حنیفی: ابو حنیفه

۲۶. پیشوای مکتب مالکی: مالک بن انس

۲۷. علم طبیعی و شیمی: کیمیا ص ۳۱

تشریحی

۱. اوضاع سیاسی عصر امام کاظم (علیه السلام) چگونه بود؟
۲. شبکه و کالت چیست و وظایف آنان چه بود؟
۳. مهم ترین مظاهر حکومت عباسی را نام ببرید؟
۴. عباسیان بعد از تثبیت حکومت خود چه سیاستی را درمقابل مخالفان خود به کار بردند؟
۵. چه عواملی زمینه را برای ایجاد انشعاب میان شیعیان فراهم ساخت؟
۶. چرا امام کاظم (علیه السلام) اجازه حضور برخی از شیعیان در مناسب حکومتی می داد؟
۷. منابع تاریخی انشعابات میان شیعه پس از امام صادق (علیه السلام) را چگونه بیان می کنند
۸. زمینه سازی هارون برای دستگیری و به زندان انداختن امام کاظم (علیه السلام) را توضیح دهید

صحیح یا غلط

۹. منصور و هارون مقتدر ترین خلفای عباسی هم عصر با امام کاظم (علیه السلام) بودند.
۱۰. عباسیان تشکیلات مخفیانه به نام و کالت را پدید آوردند.
۱۱. اختلاف و شکاف میان شیعیان یکی از خطراتی بود که جامعه شیعه را از درون تهدید می کرد.
۱۲. با شهادت امام کاظم (علیه السلام) تعدادی فرقه واقفه را تشکیل دادند و معتقد بودند امام کاظم (علیه السلام) هنوز زنده است و پس از مدتی ظهور خواهد کرد.
۱۳. علی بن یقظین یکی از افرادی بود، که از طرف امام کاظم (علیه السلام) برای کاستن از فشارهای خلافت عباسی بر شیعیان، اجازه نفوذ در مناصب حکومتی یافت.
۱۴. مجموعه روایات رسیده از امام کاظم (علیه السلام) در مجموعه اصول چهار صد گانه جمع آوری شده است.

پاسخ کوتاه

۱۵. کارکردهای شبکه و کالت را بنویسید؟
۱۶. شبکه و کالت در زمان کدام امام شیعه تشکیل شد؟

۱۷. یکی از آثار امام کاظم (علیه السلام) رساله ای در توحید است، موضوع آن چیست؟

۱۸. دولت مردان عباسی، با کدام اقدامات توانستند کاملاً اوضاع سرزمین های تحت سلطه ی خود را کنترل کنند؟

۱۹. امام موسی کاظم (علیه السلام) چگونه با فعالیت های اقتصادی به پیروان خود کمک می کرد؟

۲۰. مقتدرترین خلفای عباسی هم عصر با امام کاظم (علیه السلام) چه کسانی بودند؟

۲۱. دو مورد از اصلاحات مهدی عباسی در آغاز خلافتش را بیان کنید.

۲۲. مسند امام کاظم (علیه السلام) مشتمل بر چه موضوعاتی است؟

۲۳. رخدادی که بطور معمول پس از شهادت هر امام تا تثبیت امام بعدی جامعه شیعی را تهدید می کرد چه بود؟

تستی

۲۴. دشمنی و کینه توزی کدام یک از خلفای عباسی نسبت به خاندان پیامبر (صلی الله علیه و آله) بیشتر از سایرین بود؟

(۱) هارون (۲) هادی (۳) مهدی (۴) منصور

۲۵. کدام مورد جزو گروه های فکری که در زمان امام کاظم (علیه السلام) سعی در انتشار افکار خود داشته و از جانب

حکومت حمایت می شدند نیست؟

(۱) مرجئه (۲) معتزله (۳) غلات (۴) اهل حدیث

۲۶. مقتدرترین خلفای عباسی هم عصر با امام کاظم (علیه السلام) کدام خلفا بودند؟

(۱) منصور- هارون (۲) سفاح- منصور (۳) هارون- مامون (د) مهدی- هارون

۲۷. گروهی از شیعیان که به ..... معتقد بودند را اسماعیلیه خالص می گویند.

(۱) امامت محمد فرزندان اسماعیل (۲) مهدویت امام صادق (علیه السلام)

(۳) امامت عبدا.. بن افضح (۴) زنده بودن اسماعیل فرزند امام صادق (علیه السلام)

وصل عبارت

(ثروت زیاد. هارون. رساله توحید. علویان. مامون)

۲۸. نوشته ای که از امام کاظم (علیه السلام) در پاسخ سؤالات اصحاب در خصوص مسائل کلامی و عقلی موجود است.

۲۹. این گروه در رأس مخالفان خلافت عباسی قرار داشتند.

۳۰. امام کاظم (علیه السلام) دو بار به دستور وی به زندان افتاد.

۳۱. از مظاهر قدرت خلافت عباسی بود.

جای خالی

۳۲. دوران با شکوه خلافت هارون الرشید تا حدود زیادی مرهون تلاش های خاندان ایرانی ..... بود.

۳۳. امام کاظم (علیه السلام) همکاری با دستگاه خلافت را به شرط ..... و ..... سفارش می نمود.

۳۴. دوران امام کاظم (علیه السلام) مقارن با نخستین مرحله ..... و ..... عباسی بود. مورخان این دوره

را به جهت پیشرفت های سیاسی و اقتصادی؛ عصر طلایی حکومت بنی عباس نام نهادند.

۳۵. یکی از شیوه های مقابله امام کاظم (علیه السلام) با خلفای ستمگر عباسی؛ ..... و ..... با آنان بود. که

امام این حاکمیت هارون را باطل می دانست لذا زمانی که صفوان بن مهران یکی از ..... خود را به هارون .....

داده بود مورد توبیخ امام قرار گرفت.

۳۶. مجموعه روایات رسیده از امام کاظم (علیه السلام) در مجموعه ی ..... جمع آوری شده است.

۳۷. علی بن یقظین با تدبیر امام موسی کاظم (علیه السلام) در زمان هارون الرشید به مقام ..... رسید.

۳۸. موجودی نقدینگی در زمان منصور خلیفه عباسی به حدی بود که اگر تا ده سال از مردم هیچگونه خراج یا مالیاتی

گرفته نمی شد، برای اداره کشور کافی بود.

پاسخنامه درس ۵

تشریحی

۱. این دوره از دوره های حساس تاریخ امامت از نظر سیاسی و اجتماعی می باشد. منصور و هارون مقتدرترین خلفای عباسی هم عصر با امام کاظم (ع) حکومت می کردند. این دوران مقارن با نخستین مرحله استبداد و قدرتمندی حکام

عباسی بود. مورخان، این دوران را به جهت پیشرفت های اقتصادی "عصر طلایی حکومت بنی عباس" نام نهاده اند البته

دوران با شکوه خلافت هارون الرشید تا حدود زیادی مرهون تلاش های خاندان ایرانی برمکیان بود. ص ۳۶

۲. امام کاظم (ع) در کنار فعالیت های علمی و در پرتو سیاست تقیه برای حفظ تشیع از خطر پراکندگی و فروپاشی

تدریجی به تقویت و گسترش تشکیلات منسجمی به نام شبکه ارتباطی و کالت مبادرت ورزیدند. این نهاد به صورت

شبکه ای بود که در رأس آن امام و در رده های بعد و کیلان مناطق و سپس وکلای شهرهای قرار داشت. به طوری که

تمام سرزمین های اسلامی حتی مناطق دور دستی چون آفریقا را در بر می گرفت. ایجاد ارتباط بین امام و پیروانش در

دورترین مناطق اسلامی، تحویل نامه های حاوی سوالات شرعی و دریافت پاسخ امام و تحویل به شیعیان رفع اختلافات

و تأمین مالی مورد نیاز شیعیان از کارکردهای مهم شبکه و کالت بود. ص ۴۰

۳. گستردگی قلمرو فرمانروایی، فراوانی ثروت، تسلط بر اوضاع سیاسی ص ۳۶، ۳۷

۴. عباسیان پس از تثبیت حکومت خود سیاست فشار و تهدید را در مقابل مخالفان خود که در رأس آنها علویان قرار

داشتند به کار گرفتند ص ۳۸

۵. ناامنی و فضای اختناق آمیز، احتیاط و تقیه بزرگان شیعه، پراکندگی شیعیان در مناطق دور دست و دشواری دسترسی به

امام، زمینه را برای ایجاد انشعاب میان شیعیان فراهم ساخت. ص ۳۴

۶. امام برای کاستن از فشارهای سیاسی و اجتماعی بر شیعیان اجازه نفوذ برخی از شیعیان را در مناصب حکومتی می دادند.

امام همکاری را به شرط حمایت و کمک به شیعیان سفارش می نمود. حمایت مالی از شیعیان، رسیدگی به گرفتاری

و مشکلات آنان، انتقال اطلاعات از درون دستگاه خلافت به امام، پشتیبانی اقتصادی از شبکه ارتباطی و کالت از اهداف

امام کاظم (ع) بود. ص ۴۰

۷. الف) کسانی که به مهدویت امام صادق (ع) باور داشتند. ب) اسماعیلیه خالص که هنوز بر زنده بودن اسماعیل، فرزند امام

صادق (ع) اصرار می ورزیدند. ج) آنان که به امامت محمد فرزند اسماعیل اعتقاد داشتند د) گروهی که امامت عبدالله بن

افتح را قبول داشتند. ذ) کسانی که امامت موسی بن جعفر (ع) را پذیرفتند. ص ۳۴، ۳۵

۸. هارون وقتی خلیفه شد دشمنی و کینه تیزی او نسبت به خاندان پیامبر بیشتر از سایرین بود. او دو بار امام را به زندان

انداخت. او در میان مردم به هنگام زیارت قبر پیامبر اکرم (ص) از ایشان به جهت زندانی کردن امام عذرخواهی کرد

نام کتاب: تاریخ اسلام (۲)
نام درس: درس (۵) امام کاظم (ع)

وعلت را جلوگیری از اختلاف و دشمنی میان امت پیامبر عنوان نمود. هارون از بیم واکنش مردم دستور داد مسیر انتقال امام مخفی بماند. این خلیفه به زندانی کردن امام بسنده نکرد بلکه تلاش کرد با ترفندهای دیگر امام را به زانو در آورد به همین دلیل دستورهای ویژه ای برای سختگیری نسبت به ایشان صادر کرد هر چند زندانبان تحت تأثیر رفتار امام قرار می گرفتند و امر هارون را به طور کامل اجرا نمی کردند در سال ۱۷۹ق. امام پس از آنکه آزاد بود دوباره به زندان افتادند و تا سال ۱۸۳ق. به طول انجامید و با شهادت ایشان به پایان رسید. ص ۳۹

صحیح و غلط

۹. صحیح ص ۳۶

۱۰. غلط ص ۴۰

۱۱. صحیح ص ۳۴

۱۲. صحیح ص ۴۴

۱۳. صحیح ص ۴۰

۱۴. غلط ص ۴۲

پاسخ کوتاه

۱۵. ایجاد ارتباط با امام و پیروانش در دورترین مناطق اسلامی، تحویل نامه های حاوی سوالات شرعی و دریافت پاسخ

امام و تحویل به شیعیان، رفع اختلافات و تأمین منابع مالی مورد نیاز شیعیان. ص ۴۰

۱۶. امام کاظم (ع) ص ۳۹

۱۷. این رساله در عین اختصار حاوی دلایل کلامی و عقلی بر وجود خدا و صفات خداوند است و این رساله در پاسخ نامه

یکی از اصحاب نوشته شده است. ص ۴۲

۱۸. دولتمردان عباسی با سرکوب قیام ها، شورش ها، و حذف رقیبان. توانستند اوضاع را تحت سلطه در بیاورند. ص ۳۷

۱۹. امام با یک برنامه ریزی سنجیده تلاش می کرد تا حد امکان مشکلات مالی پیروان خود را حل کند. به طوری که بخشش های فراوان حضرت و انفاق های ایشان، ضرب المثل همگان شده بود. علاوه بر آن ایشان تلاش داشتند تا فرهنگ کار کردن را به شیعیانشان منتقل کنند. ص ۴۱

۲۰. منصور و هارون ص ۳۶

۲۱. آزادی زندانیان، بازگرداندن اموال مردم که با زور گرفته شده بود، گسترش مسجدالحرام، تعیین مقرری برای افراد ناتوان. ص ۳۸

۲۲. این مسند همچون دایره المعارفی است که مشتمل بر موضوعاتی چون فقه، تفسیر، آداب زندگی، و اخلاق اجتماعی می باشد. ص ۴۲

۲۳. اختلاف و شکاف میان شیعیان یکی از خطراتی بود که جامعه شیعه را از درون تهدید می کند. ص ۳۴

تستی

۲۴. گزینه «۱» ص ۳۹

۲۵. گزینه «۱» ص ۴۱

۲۶. گزینه «۱» ص ۳۶

۲۷. گزینه «۱» ص ۳۵

وصل عبارت

۲۸. رساله ای در توحید ص ۴۲

۲۹. علویان

۳۰. هارون الرشید ص ۳۹

۳۱. ثروت زیاد ص ۳۶

نام کتاب: تاریخ اسلام (۲)

نام درس: درس (۵) امام کاظم (ع)

جای خالی

۳۲. برمکیان ص ۳۶

۳۳. حمایت / کمک به شیعیان ص ۴۰

۳۴. استبداد / قدرتمندی خلفا عباسی ص ۳۶

۳۵. مبارزه منفی / عدم همکاری / شترهای / کرایه ص ۳۹

۳۶. مسند الامام الکاظم ص ۴۲

۳۷. وزارت ص ۴۰

۳۸. بدون پاسخ ص ۳۶

تشریحی

۱. علت قیام های متعدد در زمان حکومت هارون و مأمون چه بود؟ دو مورد از این قیام ها را نام ببرید؟
۲. قیام ها و شورش های دوران امامت امام رضا (علیه السلام) هم زمان با خلافت هارون و مأمون کدام ها بودند؟
۳. چه عواملی زمینه ساز اقتدار حکومت عباسی در دوران خلافت مأمون شد؟
۴. چرا امین به عرب ها و مأمون به ایرانیان گرایش داشتند؟ و هر کدام تحت تأثیر چه کسانی بودند؟
۵. چه زمینه هایی موجب شد مردم خراسان به نوعی نسبت به مأمون حس خوش بینی پیدا کنند؟
۶. چرا امام رضا (علیه السلام) در دوران خلافت هارون می توانست آشکارا خود را به عنوان امام معرفی کند؟ توضیح دهید.

صحیح و غلط

۷. هارون برای بعد از خود به ترتیب سه پسرش قاسم، امین، مأمون را به عنوان ولیعهد انتخاب کرد.
۸. از جمله اهداف مأمون در مورد ولیعهد کردن امام رضا (علیه السلام) از بین بردن محبوبیت امام از طریق درگیر کردن آن حضرت با مناصب حکومتی است.
۹. علت آزادی نسبی امام رضا (علیه السلام) و شیعیان در زمان امین، درگیری امین با برادرش مأمون بود.
۱۰. مأمون از ویژگی های منحصر به فرد بر خوردار بود و به تقویت نهضت ترجمه اقدام کرد.
۱۱. به رغم درخواست های مکرر مأمون، امام رضا (علیه السلام) هر بار دعوت وی را رد می کرد.
۱۲. مأمون عباسی کوفه را مرکز خلافت خود قرار داد.

پاسخ کوتاه

۱۳. چرا در دوران کوتاه حکومت امین، امام رضا (علیه السلام) و شیعیان از آزادی نسبی برخوردار بودند؟
۱۴. چرا پس از شهادت امام کاظم (علیه السلام) بیشتر اصحاب جانشینی فرزندش را پذیرفتند؟
۱۵. امام رضا (علیه السلام) چند سال خلافت کرد و با کدام خلفا معاصر بود؟
۱۶. شرط امام رضا (علیه السلام) برای پذیرش ولایتعهدی مأمون چه بود؟
۱۷. چه کسی نهضت ترجمه را در دوره بنی عباس دایر کرد؟

تستی

۱۸. وزیر ایرانی مأمون عباسی چه کسی بود؟

(۱) فضل بن ربیع (۲) عیسی بن ماهان (۳) فضل بن سهل (۴) علی بن یقظین

۱۹. پیروان کدام یک از فرقه های زیر معتقد بودند امام کاظم (علیه السلام) هنوز زنده است و او همان مهدی موعود است؟

(۱) واقفیه (۲) اسماعیلیه (۳) زیدیه (۴) فطحیه

۲۰. مامون چه کسی را به مدینه فرستاد تا امام رضا (علیه السلام) را به مرو دعوت نماید؟

(۱) فضل بن سهل (۲) فضل بن ربیع (۳) رجاء بن ضحاک (۴) طاهر بن حسین

۲۱. کدام گروه از شیعیان امامت امام رضا (علیه السلام) را انکار می کردند؟

(۱) غالیان (۲) واقفیه (۳) معتزله (۴) اهل حدیث

۲۲. قیام رافع بن لیث در زمان ..... خلیفه عباسی رخ داد؟

(۱) مأمون (۲) منصور (۳) هارون (۴) مهدی

۲۳. فرمانده سپاه مامون و امین چه کسانی بودند؟

(۱) فضل بن ربیع، فضل بن سهل (۲) فضل بن سهل، فضل بن ربیع

(۳) علی بن عیسی بن ماهان، طاهر بن حسین (۴) طاهر بن حسین، علی بن عیسی بن ماهان

وصل عبارت

۲۴. یکی دیگر از عواملی بود که زمینه کشتارها و درگیریهای داخلی را فراهم کرد.

۲۵. منکر شهادت امام شدند و شایع کردند امام کاظم (علیه السلام) زنده است

۲۶. مامون کارگزار خود رجاء بن ابی ضحاک را به مدینه فرستاد.

۲۷. از پیامدهای حکومت علی بن عیسی بر خراسان.

۲۸. کنیز ایرانی.

جای خالی

۲۹. از پیامدهای حکومت علی بن عیسی بن ماهان بر خراسان، شورش ..... بود.

۳۰. مهم ترین فصل زندگی امام رضا (علیه السلام) به موضوع ..... مربوط می شود.

۳۱. مامون دستور داد آثار علمی دیگر ملت ها را در مکانی موسوم به ..... جمع آوری و ترجمه کنند.

۳۲. .... که بعدها اولین حکومت نیمه مستقل ایرانی بعد از اسلام را به نام ..... تأسیس کرد.

۳۳. امین تحت تأثیر فضل بن ..... و مأمون تحت تأثیر فضل بن ..... قرار داشت و ..... بعد از اینکه از کناره گیری مأمون از ولیعهدی نا امید شد ولیعهدی پسر خود ..... را اعلام کرد.

پاسخنامه درس ۶

تشریحی

۱. علت قیام ها بی توجهی به وضعیت مردم و بیدادگری خلیفه و کارگزارانش بود. الف) قیام علویان از جمله قیام زید بن موسی بن جعفر و محمد بن جعفر صادق (ع) ب) قیام ابوالسرایا وابن طباطبا از گسترده ترین قیام های علویان بر ضد حکومت است. ص ۴۵
۲. الف) فردی همچون علی بن عیسی بن ماهان از طرف هارون حاکم خراسان شد و ظلم و بیدادگری می کرد. ب) از پیامدهای حکومت علی بن عیسی بر خراسان شورش رافع بن لیث بود. با آغاز قیام رافع بن لیث مخالفان خلیفه در ماوراء النهر به وی پیوستند. این جنبش با مرگ هارون هم خاموش نشد و تا زمان مأمون ادامه داشت. ج) قیام ابوالسرایا وابن طباطبا از گسترده ترین قیام های علویان بر ضد حکومت بود که دامنه آن تا مناطقی همچون یمن و مکه کشیده شد. مأمون این قیام را سرکوب کرد امام پیروان ابوالسرایا در نقاط مختلف سر به شورش برداشتند. د) از قیام های علویان همچنین می توان به حرکت زید بن موسی بن جعفر و محمد بن جعفر صادق (ع) اشاره کرد. ص ۴۵
۳. مأمون به تقویت نهضت ترجمه که چند دهه از آغازش می گذشت اقدام کرد. او دستور داد آثار علمی دیگر ملت ها را در مکانی موسوم به بیت الحکمه جمع آوری و ترجمه کنند. او در تدبیر امور سیاسی هم ید طولایی داشت. او شورش های مناطق مختلف عراق، شام، مصر و آذربایجان را با عملیات نظامی و تدبیر سیاسی سرکوب نمود و نکته دیگر ایرانی بودن مادر او و تدابیر وزیر ایرانی اش فضل بن سهل موجب شد مردم خراسان به نوعی نسبت به مأمون حس خوش بینی پیدا کنند. ضمن اینکه برخی رفتارها و مواضع فریبکارانه مأمون همچون ولیعهد کردن امام رضا (ع) و دفاع از حق امامت اهل بیت در این زمینه موثر بود. ص ۴۶
۴. به این جهت که مادر امین زبیده نواده منصور عباسی عرب بود و مادر مأمون کنیزی ایرانی بود. مأمون تحت تأثیر فضل بن سهل ایرانی و امین تحت تأثیر فضل بن ربیع عرب قرار داشتند. ص ۴۶

۵. ایرانی بودن مادر مأمون و تدابیر وزیر ایرانی اش فضل بن سهل موجب شد مردم خراسان به نوعی نسبت به مأمون حس خوش بینی پیدا کنند. ضمن اینکه برخی رفتارها و مواضع فریبکارانه مأمون همچون مأمون ولیعهد کردن امام رضا (ع) و دفاع از حق امامت اهل بیت در این زمینه موثر بود. ص ۴۶

۶. ده سال امامت امام رضا هم زمان با خلافت هارون بود و امام آشکارا خود را به عنوان امام معرفی می کردند به طوری که برخی اصحاب نگران جان ایشان شده بودند. امام رضا (ع) به آنها فرمودند: هارون هر چه تلاش کند بر من راه ندارد. و هارون به شدت از پیامدهای رفتار خود با امام کاظم و شهادت ایشان بیم داشت از این رو امام رضا (ع) را آزاد گذاشت. و امام در طول این دوره مجالس درس و بحث علمی خود را در شهر مدینه بر پا کرد و به نشر و گسترش معارف دینی و اخلاقی پرداخت. ص ۴۴

صحیح و غلط

۷. غلط ص ۴۵

۸. صحیح ص ۴۷

۹. صحیح ص ۴۴

۱۰. صحیح ص ۴۶

۱۱. صحیح ص ۴۷

۱۲. غلط ص ۴۶

پاسخ کوتاه

۱۳. علت این امر جنگ های امین با برادرش مأمون بود که مانع از تعرض به امام (ع) می شد. ص ۴۴

۱۴. امام کاظم (ع) در فرصت های مختلف فرزندش امام رضا (ع) را به عنوان امام بعد از خود معرفی می کرد. ص ۴۴

۱۵. ۱۸۳ تا ۲۰۳ ق، هارون و مأمون ص ۴۵

۱۶. عدم دخالت در امور حکومت ص ۴۷

۱۷. مأمون ص ۴۶

تستی

نام کتاب: تاریخ اسلام (۲)
نام درس: درس (۶) امام رضا (ع) «۱»

۱۸. گزینه «۳» ص ۴۶

۱۹. گزینه «۱» ص ۴۴

۲۰. گزینه «۳» ص ۴۶

۲۱. گزینه «۲» ص ۴۴

۲۲. گزینه «۳» ص ۴۵

۲۳. گزینه «۴» ص ۴۶

وصل عبارت

۲۴. مسأله ولایتعهدی ص ۴۵

۲۵. واقفیه ص ۴۴

۲۶. دعوت امام رضا (ع) ص ۴۶

۲۷. شورش رافع بن لیث ص ۴۵

۲۸. بدون پاسخ

جای خالی

۲۹. رافع بن لیث ص ۴۵

۳۰. ولایتعهدی ص ۴۶

۳۱. بیت الحکمه ص ۴۶

۳۲. طاهر بن حسین / طاهریان ص ۴۶

۳۳. ربیع / سهل / امین / موسی ص ۴۶

تشریحی

۱. در دوران امام رضا (علیه السلام) انشعاباتی در درون شیعه شکل گرفت چرا خطر فرقه واقفیه برای جریان شیعه بسیار جدی بود؟
۲. یکی از اقدامات امام رضا (علیه السلام) شرکت در مناظرات بود. به طور خلاصه توضیح دهید.
۳. عمران صائبی چه کسی بود و بعد از مناظره با امام رضا (علیه السلام) چه کرد؟
۴. امام رضا (علیه السلام) در حدیث سلسله الذهب به چه مسائلی پرداخته است؟
۵. دلایل اهمیت شرکت امام رضا (علیه السلام) در مناظرات را بنویسید.
۶. ویژگی مناظرات امام رضا (علیه السلام) را بیان کنید. سه مورد
۷. هدف امام رضا (علیه السلام) از مناظراتش چه بود؟

صحیح و غلط

۸. بیت الحکمه مکانی است که آثار علمی دیگر ملت ها در زمان هارون عباسی برای ترجمه فرستاده می شد.
۹. منصور عباسی دستور داد آثار علمی دیگر ملتها را در مکانی موسوم به بیت الحکمه جمع آوری و ترجمه کنند.
۱۰. وجود واقفیه در زمان امام رضا (علیه السلام) بود که بحث های کلامی گسترده در مورد توحید و اصل وجود خداوند مطرح می کردند.
۱۱. برخی از سران واقفیه از وکیلان امام کاظم (علیه السلام) بودند.
۱۲. مأمون عباسی کوفه را مرکز خلافت خود قرار داد.

پاسخ کوتاه

۱۳. یکی از ابزارهای تبلیغی در دوران امام رضا (علیه السلام) که خیلی زود بر سر زبانها می افتاد و در میان مردم منتشر می شد چه بود؟

۱۴. کدام عالم مسیحی در همان جلسات مناظرات، سخنان امام رضا (علیه السلام) را تصدیق می کردند؟

۱۵. از شعرای زبر دست شیعه بود که از ابزار شعر برای بیان مظلومیت اهل بیت بهره جست؟

۱۶. چرا مامون دستور به توقف مناظرات و محدودیت های بیشتری برای امام رضا (علیه السلام) داد؟

۱۷. کدام ویژگی امام رضا (علیه السلام) در مناظرات موجب شگفتی و حیرت حاضران می شد؟

تستی

۱۸. امام رضا (علیه السلام) در کدام شهر حدیث سلسله الذهب را بیان فرمودند؟

(۱) بخارا (۲) مرو (۳) نیشابور (۴) طوس

۱۹. کدام حدیث از امام رضا (علیه السلام) صادر شده است؟

(۱) حدیث سلسله الذهب (۲) حدیث ثقلین (۳) حدیث منزلت (۴) حدیث سفینه

۲۰. قصیده ای که دعبل بن علی خزاعی برای امام رضا (علیه السلام) سرود به روشنی بیانگر چیست؟

(۱) دیدگاه امامت شیعه (۲) اساس تفکر شیعی (۳) امامت امام رضا (علیه السلام) (۴) اساس تفکر اسلام

۲۱. از متکلمان برجسته که در جدل و مناظره بی مانند بود و پس از گفتگو با امام رضا (ع) مسلمان شد چه کسی بود؟

(۱) دعبل خزاعی (۲) عمران صابئی (۳) یحیی بن اکثم (۴) جاثلیق

نام کتاب: تاریخ اسلام (۲)
نام درس: درس (۷) امام رضا (ع) «۲»

۲۲. کدام گزینه در ارتباط با حدیث سلسله الذهب به درستی بیان نشده است؟

(۱) متن این حدیث اقرار به کلمه لا اله الا الله است (۲) این کلمه دژ امن خداوند است

(۳) ایمنی از عذاب مشروط بر قبول امامت امام رضا (علیه السلام) است

(۴) نقل کنندگان این حدیث از فقیهان و دانشمندان هستند

وصل عبارت

مناظرات. سلسله الذهب. غالیان. زندیقان. سران واقفیه

۲۳. بحث های کلامی در مورد توحید و اصل وجود خداوند مطرح می کردند.

۲۴. امام رضا (علیه السلام) به تقاضای مردم نیشابور، این حدیث معروف را بیان فرمودند.

۲۵. اطلاع کامل امام رضا (علیه السلام) از تورات انجیل و زبور.

۲۶. و کیلان امام کاظم (علیه السلام).

جای خالی

۲۷. یکی از مهمترین مشکلاتی که به عنوان بازدارنده ای جدی در مقابل حرکت علمی و فرهنگی امام رضا (علیه السلام)

وجود داشت ..... درون شیعه بود.

۲۸. معرفی چهره واقعی رهبران واقفی به مردم و ..... آنها جهت جلوگیری از سوء استفاده آنان از

شان .....

۲۹. بخش قابل توجهی از فعالیت های روشنگرانه ی امام رضا (علیه السلام)، به فرقه ی ..... اختصاص داشت.

۳۰. یکی از بخشهای ارزشمند تعالیم امام رضا (علیه السلام) مربوط به بیان اصول و مفاهیم ..... است.

۳۱. یکی از وظایف حساس و مهم امام رضا (علیه السلام) مقابله با ..... بود.

۳۲. یکی از مظاهر رعایت اصول اخلاقی در ..... امام رضا (علیه السلام) دیده می شود که نمونه ارزشمندی در

اخلاق تعلیم و مناظره به شمار میرود.

پاسخنامه درس ۷

تشریحی

۱. علت این امر در ویژگی هایی بود که سران این فرقه داشتند. برخی از سران واقفیه از وکیلان امام کاظم (ع) بودند. شیعیان به

آنها اعتماد داشتند و اموال زیادی به ایشان سپرده بودند تا به دست امام برسانند. این عده با شنیدن خبر رحلت امام در گذشت

حضرت را انکار و از تحویل اموال به امام رضا (ع) سرباز زدند. این عده به نشر عقاید و افکار خود پرداختند و عده ای از

شیعیان نیز به ایشان گرویدند. خصوصاً شیعیانی که از بینش و شناخت کافی برخوردار نبودند. ص ۵۱

۲. مدتی پس از ورود امام رضا (ع) به خراسان مأمون تصمیم گرفت جلسات علمی با حضور عالمان ادیان مختلف و

متکلمان توانمند برگزار نماید. این مناظرات بسیار اهمیت داشت زیرا در مکانی برگزار می شد که پیروان ادیان دیگر

حضور داشته و به نشر عقاید خود می پرداختند. از سوی دیگر به جهت دوری این منطقه از مرکز جهان اسلام مردم

آگاهی چندانی از دین اسلام نداشتند لذا امام از این فرصت برای تبیین معارف اسلام بهره گرفت. در این جلسات به بیان

آراء و عقاید پرداخته و سؤلهایی از امام می پرسیدند. مناظرات امام حاکی از احاطه علمی بر تمام موضوعات و اطلاع از

تورات انجیل، زبور و سخن گفتن به زبان مخاطب بود. در این مناظرات برخی از عالمان مثل جاثلیق و عمران صائبی

مسلمان شدند. در این مناظرات مباحث مختلف اعتقادی و فقهی مطرح می شد که امام با دلایل عقلی و نقلی بر تمام

نام کتاب: تاریخ اسلام (۲)
نام درس: درس (۷) امام رضا (ع) «۲»

حریفان غلبه می یافت و هر روز شهرت و آوازه ایشان بیشتر می شد و این مأمون را ترساند و دیگر جلسه ای برگزار نکرد. ص ۵۲

۳. عمران صائبی از متکلمان برجسته زمان خود و در جدل و مناظره بی مانند بود، پس از گفت و گو با امام مسلمان شد و گفت: گواهی می دهم که خدای متعال همان گونه است که تو وصف نمودی و گواهی می دهم که محمد بنده خداست و سپس رو به قبله کرد و سر به سجده گذاشت و عمران در حالی این سخنان را به زبان می راند که افراد زیادی شاهد ماجرا بودند. ص ۵۲

۴. امام در مورد این حدیث فرمودند: خداوند فرمود: کلمه لا اله الا الله (اقرار به یکتایی خدا) حصار و دژ من است و کسی که داخل دژ شود از عذاب من در امان است. امام گفتند این ایمنی از عذاب در پرتو توحید مشروط است و من از شروط آن هستم. امام در یک جمله اساس تفکر شیعی را بیان فرمود. ص ۵۰

۵. این مناظرات بسیار اهمیت داشت زیرا در مکانی برگزار می شد که پیروان ادیان دیگر حضور فعال داشته و به نشر عقاید خود می پرداختند. از سوی دیگر به جهت دوری این منطقه از مرکز جهان اسلام مردم آگاهی چندانی از دین اسلام نداشتند لذا امام از این فرصت برای تبیین معارف اسلام بهره گرفتند. ص ۵۲

۶. احاطه علمی امام بر تمام موضوعات، اطلاع کامل از تورات، انجیل، زبور و با استناد به اعتقادات و مبانی فکری پیروان آن دین پاسخ آنها را می داد. و دیگر اینکه به زبان مخاطب سخن می گفتند. به طوری که شگفتی و حیرت حاضران را بر می انگیخت. ص ۵۲

۷. هدف امام در مناظرات هدایت طرف مقابل از راه علمی و منطقی و هیچ گاه دنبال تحقیر و تخریب طرف مناظره بر نیامد. انصاف را رعایت می کرد و از مخاطب خود نیز می خواست به آن پایبند باشد. ص ۵۳

نام کتاب: تاریخ اسلام (۲)
نام درس: درس (۷) امام رضا (ع) «۲»

صحیح و غلط

۸. غلط ص ۴۶ جواب: مأمون
۹. غلط ص ۴۶ جواب: مأمون
۱۰. غلط ص ۵۱ جواب: زندیقان
۱۱. صحیح ص ۵۳
۱۲. غلط ص ۴۴

پاسخ کوتاه

۱۳. شعر ص ۵۳

۱۴. جاثلیق عالم مسیحی گفت آنچه تو می گویی درست است و خدایی جز خدای یگانه نیست. ص ۵۲

۱۵. دعبل بن علی خزاعی ص ۵۳

۱۶. مأمون که دید نه تنها از جایگاه و موفقیت علمی امام کاسته نشد بلکه روز به روز شهرت و محبوبیت وی بیشتر می

شود لذا دستور داد تا محدودیت های بیشتری بر امام اعمال شده و هیچ جلسه دیگری برگزار نشود. ص ۵۲

۱۷. سخن گفتن به زبان مخاطب ص ۵۲

تستی

۱۸. گزینه «۳» ص ۵۰

۱۹. گزینه «۱» ص ۵۰

۲۰. گزینه «۱» ص ۵۳

نام کتاب: تاریخ اسلام (۲)

نام درس: درس (۷) امام رضا (ع) «۲»

۲۱. گزینه «۲» ص ۵۲

۲۲. گزینه «۴» ص ۵۰

۲۳. زندیقان ص ۵۱

۲۴. سلسله الذهب ص ۵۰

۲۵. مناظرات ص ۵۲

۲۶. سران واقفیه ص ۵۳

جای خالی

۲۷. انشعابات ص ۵۱

۲۸. لعن / نفرین / حسن سابقه ص ۵۳

۲۹. واقفیه ص ۵۲

۳۰. اخلاقی ص ۵۳

۳۱. انحرافات شیعه ص ۵۲

۳۲. مناظرات ص ۵۳

تشریحی

۱. امامت امام جواد (ع) هم زمان با خلافت چند خلیفه عباسی بود؟ نام برده و بفرمایید هر کدام چند سال طول کشید.
۲. معتصم به چه دلایلی تصمیم گرفت ارتش خود را از نیروهای ترک تشکیل دهد؟ ترکان چه ویژگی‌هایی داشتند؟
۳. چرا عباسیان از تصمیم مامون بنابر ازدواج دخترش با امام جواد (ع) بیم داشتند و مخالفت کردند؟
۴. امامت امام جواد (ع) چگونه زمینه ساز غیبت امام زمان (عج) می‌شود؟ توضیح دهید.
۵. مهم‌ترین مراکز علمی مسلمین در دوره امامت امام جواد (ع) را ذکر کنید.
۶. چرا معتصم عباسی مرکز خلافت خود را از بغداد به سامرا انتقال داد؟
۷. چه عواملی در شکل‌گیری نهضت علمی تاثیر فراوان داشت؟
۸. علت نگرانی معتصم از امام جواد (ع) از چند جهت بود؟
۹. چرا ابن ابی داود پیش معتصم رفت و با بدگویی از امام جواد (ع) زمینه ساز شهادت حضرت شد؟ مختصر بیان کنید.
۱۰. شرایط خاص زمانه امام جواد (ع) کدام‌ها بودند؟

صحیح و غلط

۱۱. دوره دوم زندگی امام جواد بسیار کوتاه بود. این دوره با عصر خلافت محمد بن هارون معروف به المعتصم بالله مصادف شد.
۱۲. امام جواد (ع) بارها در زمان حیات، فرزندش امام رضا (ع) را به عنوان مولود پر خیر و برکت معرفی می‌کرد.
۱۳. مأمون پس از شنیدن اعتراض بزرگان عباسی دستور داد تا مناظره‌ای با حضور امام جواد (ع) برگزار شود.
۱۴. به گزارش برخی از مورخین بدگویی ابنی داود زمینه ساز شهادت امام جواد (ع) شد.
۱۵. معتصم مانند پدر و برادرش از درایت و کاردانی لازم در امور سیاسی با بهره بود.

پاسخ کوتاه

۱۶. چرا مامون نمی‌توانست امام جواد (ع) را به حال خود رها کند؟
۱۷. امام جواد (ع) به دست چه کسی به شهادت رسید؟
۱۸. چرا در زمان معتصم آرامش بغداد بهم خورد؟
۱۹. دستور زبان عربی در کدام شهر پدید آمد؟

نام کتاب: تاریخ اسلام (۲)
 نام درس: درس (۸) امام جواد (ع)

۲۰. امام جواد (ع) در چه سنی به امامت رسید؟

۲۱. دوره امامت امام جواد (ع) چند سال بود؟

تستی

۲۲. این شهر در سایه توجه و اهتمام خلفای عباسی به صورت بزرگترین مرکز علمی آن دوره تبدیل شد.

(۱) نجف (۲) سامرا (۳) حلب (۴) بغداد

۲۳. یکی از شاگردان معروف امام جواد (ع) که احادیث زیادی از امام روایت کرده است؟

(۱) علی بن مهزیار (۲) ایوب بن نوح (۳) ابو علی راشد (۴) فضل بن شاذان

۲۴. چرا امام جواد (ع) جهت ارتباط با شیعیان از روش مکاتبه و توقیع استفاده می کردند؟

(۱) پراکندگی شیعیان (۲) سختگیری خلفا در برقراری ارتباط با شیعیان

(۳) مشکلات پس از رحلت هر امام (۴) همه موارد

۲۵. درخشان ترین دوره امامت امام جواد (ع) کدام بخش بود که نقش اساسی در تثبیت امامت ایشان نیز داشت؟

(۱) تبلیغات شاگردان ایشان (۲) مناظرات و گفت و گوهای علمی

(۳) تدریس و تربیت شاگردان زیاد (۴) تغییر پایتخت

۲۶. حضور برخی از بزرگان معتزله در کدام شهر موجب تکامل اندیشه های معتزلی گردید؟

(۱) بصره (۲) بغداد (۳) کوفه (۴) شام

۲۷. این سخن امام رضا (ع) در مورد چه کسی است؟ «او در امور دین و دنیا امین و مورد اعتماد ماست».

(۱) علی بن مسیب همدانی (قاضی القضاة بغداد) (۲) علی بن مهزیار

(۳) زکریا بن آدم اشعری قمی (۴) یحیی بن اکثم

وصل عبارت

۲۸. مسجد بزرگ این شهر به عنوان یکی از مراکز علمی مورد توجه بود. مامون

۲۹. موقعیت بی بدیل تجاری و اقتصادی در جهان اسلام. بغداد

۳۰. خلیفه عالم و زیرک. کوفه

نام کتاب: تاریخ اسلام (۲)
نام درس: درس (۸) امام جواد (ع)

سامراء

۳۱. استخدام ترک ها.

معتصم

۳۲. پایتخت جدید.

جای خالی

۳۳. زمانی که مأمون قصد خود را مبنی بر ازدواج دخترش با محمد بن علی (ع) آشکار کرد عباسیان برآشفتنند و او را مورد نكوهش قرار دادند. آنها ..... امام جواد (ع) را بهانه قرار داده و همچنین او را فاقد دانش کافی در ..... دانستند.

۳۴. با دشوار شدن ملاقات حضوری با امام جواد (ع) یکی از راه هایی که ارتباط با حضرت را آسان می ساخت ..... بود .

۳۵. زمانه امام جواد (ع) به جهت جنبش ..... و ..... از باشکوه ترین دوره های تاریخ اسلامی به شمار می رود.

۳۶. زمان امام جواد (ع) همانند زمان امام رضا (ع)، شیعیان از راه ..... با امام خود ارتباط داشتند.

۳۷. مادر معتصم از نژاد ..... بود و خود معتصم هم نسبت به ..... و ..... بی اعتماد بود.

۳۸. زمانی که امام جواد (ع) به امامت رسید، ..... بر مسند خلافت بود.

۳۹. یکی از بخش های مهم زندگی امام جواد (ع) ..... علمی ایشان است. امام از دو جانب به این مجالس دعوت می شد هم از جانب دستگاه خلافت و هم از جانب خود شیعیان.

۴۰. خلیفه ..... از عالم ترین و زیرک ترین خلفا به شمار می رفت.

پاسخنامه درس ۸

تشریحی

۱. پانزده سال از دوره امامت حضرت در روزگار مأمون بود و دو سال از دوره امامت حضرت در زمان معتصم سپری شد. ص ۵۵

۲. مادر معتصم از نژاد ترک بود و خودش هم نسبت به ایرانی ها و عرب ها بی اعتماد بود لذا ترجیح داد با به کارگیری ترک ها در سپاه خود از توان رزمی آنان در راستای تقویت سپاهش بهره بگیرد. ص ۵۶

۳. عباسیان بیم داشتند که امام جواد (ع) به منصب ولایتعهدی برسد و یا حتی زمام قدرت را به دست بگیرد. ص ۵۶

۴. امامت امام محمد تقی (ع) با ویژگی های خاص خود بستر مناسب برای امامت امام زمان (ع) در سن و سال کمتر را فراهم آورد. این موضوع سبب شد تا در آینده، شیعیان به سادگی امامت حضرت را در شرایط غیر معمول تر بپذیرند و مشکلی جدی نیز ایجاد نشود. ص ۶۱

۵. برخی از مراکز مهم علمی آن دوره عبارت اند از: مدینه، کوفه، بغداد، بصره. ص ۵۷

۶. افزایش سربازان ترک و محبوبیت شان نزد خلیفه موجب شد تا آنان خیلی زود به مقامات بالا ارتقا یابند. کم کم رقابت میان آنها و اعضای قدیمی سپاه خلیفه افزایش یافت. از سوی دیگر فزون خواهی ترک ها و روحیه نظامی گری آنان آرامش و امنیت بغداد را بر هم زد و مشکلاتی برای ساکنان آنجا ایجاد کرد. معتصم در اقدام بعدی ناگزیر شد بغداد را که تختگاه شش خلیفه عباسی بود و از حیث تجاری و اقتصادی موقعیت بی بدیلی در جهان اسلام پیدا کرده بود ترک کند. معتصم پس از بررسی مناطق مختلف، منطقه سامرا در صد کیلومتری شهر بغداد را شناسایی کرد و پایتخت را بدانجا انتقال داد. ص ۵۶

۷. در شکل گیری نهضت علمی عوامل مختلفی تأثیر داشت از جمله تأکید فراوان قرآن و پیامبر (ص) به علم آموزی، تلاش های گسترده امامان پیشین و تشکیل جلسات متعدد و تربیت شاگردان برجسته که هر یک در مناطق مختلف، محوری برای گسترش علم و دانش اهل بیت بودند. علاقه و تلاش برخی از خلفای عباسی به رونق علم و دانش، تأسیس مدرسه و کتابخانه و تجهیز کتابخانه ها نیز تأثیر قابل توجهی بر این جنبش علمی داشت. ص ۵۷

۸. علت نگرانی او از امام جواد (ع) به دو جهت بود: اول آنکه؛ امام از بزرگان علوی و شخص اول خاندان بنی هاشم بود که مورد توجه دوستداران اهل بیت قرار داشت و در میان مردم نیز روز به روز نفوذ بیشتری می یافت و دوم؛ امام جواد (ع) داماد مأمون بود و به گمان عباسیان نزدیک ترین فرد به خلیفه است که می تواند وارث تاج و تخت شده و قدرت را به دست بگیرد. ص ۵۶

۹. معتصم نظر امام را در بحثی علمی خواست. امام جواد (ع) با استناد به آیات قرآن پاسخ دیگری داد که مخالف نظر فقهای حاضر از جمله فردی به نام ابی داود بود. معتصم نظر امام را پذیرفت. ابن ابی داود بسیار آزرده خاطر شد. چند روز بعد نزد معتصم رفت و عواقب ناگوار ترجیح رأی یک جوان بر آرای فقیهان را گوشزد کرد. ص ۶۰

۱۰. تا پیش از امامت امام جواد (ع) در تفکر عمومی مردم، فرد بالغ می توانست به مقام امامت برسد. زمانی که امام رضا (ع) به شهادت رسید امام جواد (ع) در حالی به امامت رسید که حدود هشت سال سن داشت. ب) از دوره امامت امام جواد (ع) به بعد شرایط متفاوتی برای ائمه به وجود آمد. ایشان به شدت تحت نظارت خلفای عباسی قرار گرفتند و ارتباطشان با شیعیان به طور قابل ملاحظه ای کاهش یافت. ص ۶۰

نام کتاب: تاریخ اسلام (۲)
نام درس: درس (۸) امام جواد (ع)

صحیح و غلط

۱۱. (صحیح) ج: دوره دوم زندگی امام جواد بسیار کوتاه بود. این دوره با عصر خلافت محمد بن هارون معروف به المعتصم بالله مصادف شد. ص ۵۶
۱۲. (غلط) ج: امام رضا (ع) بارها در زمان حیات، فرزندش امام جواد (ع) را به عنوان مولود پر خیر و برکت معرفی می کرد. ص ۵۹
۱۳. (صحیح) ج: زمانی که مأمون قصد خود مبنی بر ازدواج دخترش با امام جواد (ع) را مطرح کرد عباسیان به سن کم امام و در نتیجه علم ایشان در آن سن اعتراض کردند. مأمون جلسه علمی برگزار کرد و از یحیی بن اکثم دعوت کرد. ص ۵۹
۱۴. (صحیح) ج: به گزارش برخی از مورخین بدگویی ابی داود زمینه ساز شهادت امام جواد (ع) شد. ص ۶۰
۱۵. (غلط) ج: معتصم بر خلاف پدر و برادرش از درایت و کاردانی لازم در امور سیاسی بی بهره بود. ص ۵۶
- پاسخ کوتاه

۱۶. مأمون می دانست شیعیان از امام جواد (ع) به عنوان رهبر و پیشوای خود پیروی می کنند، از این رو نمی توانست حضرت را به حال خود رها کند. ص ۵۶
۱۷. بنا به نقل برخی از مورخان حضرت به دست همسرش ام فضل که از طرف معتصم مأمور به این کار شده بود به شهادت رسید. ص ۵۷
۱۸. افزایش سربازان ترک و محبوبیت شان نزد خلیفه موجب شد تا آنان خیلی زود به مقامات بالا ارتقا یابند. کم کم رقابت میان آنها و اعضای قدیمی سپاه خلیفه افزایش یافت. از سوی دیگر فزون خواهی ترک ها و روحیه نظامی گری آنان آرامش و امنیت بغداد را بر هم زد و مشکلاتی برای ساکنان آنجا ایجاد کرد. ص ۵۶
۱۹. بصره یکی دیگر از کانون های علم به شمار می رفت. دستور زبان عربی در آنجا پدید آمد. ص ۵۸
۲۰. امام جواد (ع) در حالی به امامت رسید که حدود هشت سال سن داشت. ص ۶۰
۲۱. دوران حدود هفده ساله امامت امام جواد (ع) به دو بخش مجزا قابل تقسیم است. حضرت با دو خلیفه عباسی معاصر بود. ص ۵۵

نام کتاب: تاریخ اسلام (۲)
نام درس: درس (۸) امام جواد (ع)

تستی

۲۲. گزینه: ۴. شهر بغداد در سایه توجه و اهتمام خلفا به صورت بزرگترین مرکز علمی آن دوره درآمد. ص ۵۸

۲۳. گزینه: ۱. علی بن مهزیار، نام یکی از شاگردان امام جواد(ع) است. علی بن مهزیار احادیث بسیاری از امام جواد(ع) روایت کرده است. ص ۶۱

۲۴. گزینه: ۴. پراکندگی شیعیان در مناطق مختلف، دسترسی آنان را به امام برای کسب معارف دینی مشکل کرده بود. سختگیری خلفا نیز برقراری ارتباط را مشکل ساخته بود. افزون بر این، پس از رحلت هر امام به دلیل مشکلاتی که پیش می آمد، ارتباط با امام بعدی محدود می شد. ص ۶۲

۲۵. گزینه: ۲. درخشان ترین دوره امامت امام جواد(ع) مناظرات و گفت و گوهای علمی است که نقش اساسی در تثبیت امامت ایشان داشت. ص ۵۵

۲۶. گزینه: ۱. بصره یکی دیگر از کانون های علم به شمار می رفت. حضور برخی از بزرگان معتزله در این شهر موجب تکامل اندیشه های معتزلی گردید. ص ۵۸

۲۷. گزینه: ۳. درباره وکالت او در زمان امام رضا(ع) گزارشی وجود دارد که طبق آن، حضرت، علی بن مسیب همدانی را که از ایشان برای یافتن پرسش هایش، به سبب دوری راه و عدم دسترسی به امام، کسب تکلیف کرده بود به زکریا بن آدم ارجاع داده و فرمود: او در امور دین و دنیا امین و مورد اعتماد ماست. ص ۶۳

وصل عبارت

۲۸. مسجد بزرگ کوفه به عنوان یکی از مراکز علمی مورد توجه قرار گرفت. ص ۵۷

۲۹. معتصم ناگزیر شد بغداد را که تختگاه شش خلیفه عباسی بود و از حیث تجاری و اقتصادی موقعیت بی بدیلی در جهان اسلام پیدا کرده بود ترک کند. ص ۵۶

۳۰. امام جواد(ع) دوره طولانی را هم زمان با خلیفه مامون سپری کرد که از عالم ترین و زیرک ترین خلفا به شمار می رفت ص ۵۶

۳۱. از جمله اقدامات معتصم، استخدام ترک ها به جای عنصر ایرانی و عرب در سپاه خلیفه بود. ص ۵۶

۳۲. معتصم پس از بررسی مناطق مختلف، منطقه سامرا در صد کیلومتری شهر بغداد را شناسایی کرد و پایتخت را بدانجا انتقال داد. ص ۵۶

نام کتاب: تاریخ اسلام (۲)
نام درس: درس (۸) امام جواد (ع)

جای خالی

۳۳. زمانی که مأمون قصد خود را مبنی بر ازدواج دخترش با محمد بن علی (ع) آشکار کرد عباسیان برآشفتمند و او را مورد نکوهش قرار دادند. آنها سن کم امام را بهانه قرار داده و همچنین او را فاقد دانش کافی در دین دانستند. ص ۵۶

۳۴. با دشوار شدن ملاقات حضوری با امام جواد (ع)، نگارش نامه و دریافت پاسخ آن یکی از راه هایی بود که ارتباط با حضرت را آسان می ساخت. ص ۶۲

۳۵. زمانه امام جواد (ع) به جهت جنبش علمی و فرهنگی از باشکوه ترین دوره های تاریخ اسلامی به شمار می رود. ص ۵۷

۳۶. در زمان امام جواد (ع) همانند زمان امام رضا (ع)، شیعیان از راه نامه نگاری با امام خود ارتباط داشتند. ص ۶۲

۳۷. مادر معتصم از نژاد ترک بود و خود معتصم هم نسبت به ایرانی ها و عرب ها بی اعتماد بود. ص ۵۶

۳۸. زمانی که امام جواد (ع) به امامت رسید مأمون بر مسند خلافت بود. ص ۵۵

۳۹. یکی از بخش های مهم زندگی امام جواد (ع) مناظرات علمی ایشان است. امام از دو سو به این مناظرات دعوت می شد. نخست از سوی دستگاه خلافت که با دعوت از دانشمندان آن دوره و برگزاری مجالس علمی امید داشت حضرت در پاسخ به سؤالات فروماند و در نتیجه جایگاه علمی و اجتماعی وی در میان شیعیان که قائل به علم الهی امامان بودند، خدشه دار شود. جهت دوم، خود شیعیان بودند. ص ۵۷

۴۰. امام جواد (ع) دوره طولانی را هم زمان با خلیفه مأمون سپری کرد که از عالم ترین و زیرک ترین خلفا به شمار می رفت.

ص ۵۶

تشریحی

۱. جنبش‌هایی که در دوره امام هادی (ع) به وقوع می‌پیوستند از حیث انگیزه به چند گروه تقسیم می‌شدند؟ توضیح دهید.
۲. توطئه و برخورد های متوکل در برابر امام هادی (ع) شکل‌های مختلفی داشت. به دو مورد اشاره کنید.
۳. منابع تاریخی قلمرو فعالیت و کلای امام هادی (ع) را به چند منطقه اصلی و مرکزی تقسیم نموده‌اند؟ نام ببرید.
۴. چرا شبکه و کالت در دوره امامت امام هادی (ع) از اهمیت و برجستگی خاصی برخوردار شد؟ توضیح دهید.
۵. موضوع زیارت جامعه کبیره چیست و ضرورت طرح این دعا از سوی امام هادی (ع) چه بود؟
۶. چرا جریان غلات شیعه در طول تاریخ شیعه همواره مشکل آفرین بوده است؟
۷. متوکل عباسی در راستای مقابله با اهل بیت چه اقداماتی انجام داد؟
۸. متوکل عباسی در راستای مقابله با علویان و شیعیان چه اقداماتی انجام داد؟
۹. سلسله طولونیان چگونه و توسط چه کسی تأسیس شد؟

صحیح و غلط

۱۰. متوکل عباسی، امام هادی (ع) و فرزندش، امام حسن عسکری (ع) را از مدینه به سامرا فراخواند.
۱۱. امام هادی (ع) در مورد برخی از موضوعات همچون خلق قرآن مصلحت را در سکوت دید.
۱۲. در زمان امام هادی (ع) میان شیعیان قم نیز گرایش‌های انحرافی و غلوآمیز حاکم بود.
۱۳. از شاگردان معروف امام هادی (ع) علی بن مهزیار و عبدالعظیم بن عبدالله حسنی بودند.
۱۴. رخداد مهم فکری زمان امام هادی (ع) حمایت حکومت از معتزله بود.

پاسخ کوتاه

۱۵. مهم‌ترین مرکز تجمع شیعیان که روابط محکمی با امام هادی (ع) داشتند کدام شهر بود؟
۱۶. متوکل برای دعوت از امام هادی (ع) به سامرا همراه با نامه چه کسی را فرستاد؟ و او به محض ورود به خانه حضرت چه کرد؟
۱۷. فزونی روایات از جانب امام هادی (ع) بیشتر به چه جهتی است؟
۱۸. دو اثر ارزشمند به جا مانده از امام هادی (ع) را بنویسید.
۱۹. رخداد مهم فکری زمان امام هادی (ع) چه بود؟

۲۰. متوکل عباسی چه کارهای در کربلا انجام داد؟

تستی

۲۱. به دستور کدام خلیفه عباسی، قبر امام حسین (ع) را در کربلا ویران کرده، وزمین آن را شخم زدند؟

(۱) مأمون (۲) معتصم (۳) متوکل (۴) معتز

۲۲. کدام یک جزء قلمرو فعالیت و کلای امام هادی (ع) نبود؟

(۱) بغداد و مدائن (۲) قم و همدان (۳) خراسان و ماوراءالنهر (۴) بصره و اهواز

۲۳. اوج فساد و ظلم خلفای عباسی در زمان خلافت کدام خلیفه است؟

(۱) معتصم (۲) متوکل (۳) هارون (۴) مأمون

۲۴. سخت ترین دوران زندگی امام هادی (علیه السلام) در دوران خلافت کدام خلیفه بود؟

(۱) معتصم (۲) متوکل (۳) مأمون (۴) هارون

۲۵. یکی از ویژگی های بارز در عصر امام هادی (ع) کدام است؟

(۱) اعتراض به خلفای عباسی (۲) اعتراض به حکومت ترکان

(۳) گسترش قیام و جنبش های مخالف حکومت (۴) رابطه دوستانه مردم و خلافت

۲۶. زیارت جامعه کبیره از کدام امام معصوم به ما رسیده است؟

(۱) امام صادق (ع) (۲) امام حسن عسکری (ع) (۳) امام کاظم (ع) (۴) امام هادی (ع)

۲۷. به دستور متوکل امام هادی (ع) پس از ورود به سامراء در کدام مکان اقامت داده شدند؟

(۱) عمارت خلیفه (۲) مکانی به نام خانه گدایان (۳) خانه یکی از شیعیان (۴) کاروانسرای اهل تسنن

۲۸. خدمت گزار خلیفه که به دستور او امام هادی (ع) را تا سامراء همراهی کرد چه نام داشت؟

(۱) یحیی بن هرثمه (۲) ابن سکیت (۳) یحیی بن اکثم (۴) علی بن حسکه

وصل عبارت

۲۹. معتبرترین کتاب حدیثی اهل سنت

خلفای عباسی

۳۰. یک دوره امام شناسی شیعیان

معتصم

صحیح بخاری

متوکل

جامعه کبیره

۳۱. کینه جوئی نسبت به علویان

۳۲. تخریب قبر امام حسین (ع)

۳۳. تشکیل ارتش ترک

جای خالی

۳۴. علاوه بر انحراف فکری خود، چهره ناپسندی از مکتب تشیع را نشان می دادند و راه را برای دشمنان

جهت ستیز با شیعه هموار می ساختند.

۳۵. یکی از ویژگی های بارز در عصر امام هادی (ع) گسترش ..... با حکومت است.

۳۶. ایشان برخلاف حاکمان و والیان آن روز، ارتباط زیادی با مردم به خصوص ..... داشت و نیاز آنان

را برآورده می ساخت.

۳۷. یکی از آثار ارزشمند امام هادی (ع) ..... است که یک دوره امام شناسی می باشد.

۳۸. رخداد مهم فکری زمان امام هادی (علیه السلام) حمایت حکومت از ..... بود.

۳۹. زیارت جامعه کبیره اثر ..... است و موضوع آن ..... می باشد.

۴۰. آغاز امامت امام هادی (ع) مصادف با خلافت ..... بود.

۴۱. اوج فساد و ظلم عباسیان در زمان ..... عباسی بود.

پاسخنامه درس ۹

تشریحی

۱. این جنبش ها از حیث انگیزه دینی و غیردینی به دو دسته تقسیم می شود: آشوب هایی که با اهداف قدرت طلبانه به وقوع

پیوست و نهضت هایی که از سوی علویان و با انگیزه های عدالت خواهانه انجام می گرفت. نهضت های علوی اگرچه به

پیروزی های نسبی دست یافتند، ولی به طور کلی ناکام مانده و شکست خوردند. ص ۶۹

۲. توطئه ها، شکل های مختلف داشت، برخی از آنها عبارت است از: الف) ایجاد محدودیت برای امام و جلوگیری از هرگونه

ارتباط و تماس با مردم و شیعیان. ب) احضار مکرر امام هادی (ع) به کاخ سلطنتی که برخی از آنها در نیمه های شب اتفاق می

افتاد. ج) مخدوش ساختن چهره معنوی حضرت. د) برگزاری مناظره علمی. ص ۶۶

۳. منابع تاریخی حاکی از آن است که قلمرو فعالیت و کلاهی امام به چهار منطقه اصلی و مرکزی تقسیم شده بود: ناحیه نخست: بغداد، مدائن و کوفه. ناحیه دوم: بصره و اهواز. ناحیه سوم: قم و همدان. ناحیه چهارم: حجاز، یمن و مصر. ص ۶۷
۴. علت این امر، محدودیت و کنترل شدید امام هادی (ع) بود. در واقع محل اقامت حضرت، در یک پادگان نظامی قرار داشت که تحت نظارت دقیق مأموران دستگاه خلافت بود و امکان دسترسی مردم و اصحاب به ایشان و بهره گرفتن از محضر وی به سادگی امکان پذیر نبود. به همین دلیل، ارتباط میان امامان و شیعیان فراتر از ارتباط معمولی و عادی بود و از سازماندهی و پیچیدگی بیشتر برخوردار بود به طوری که افراد معمولی توانایی انجام چنین مسئولیتی را نداشتند. ص ۶۷
۵. زیارت جامعه کبیره یک دوره امام شناسی می باشد. طرح این زیارت، در دوره ای که تبلیغات غالیان تصویر نادرستی از امامان ارائه می داد، ضروری به نظر می رسد. این زیارت از نظر سند صحیح ترین و از جهت محتوا یکی از زیارت های جامع و کامل است که از فصاحت و بلاغت بالایی برخوردار است. ص ۷۱
۶. غلو یکی از موضوعات مشکل آفرین در طول تاریخ تشیع بوده است. غالیان علاوه بر انحراف فکری خود، چهره ناپسندی از مکتب تشیع را نشان می دادند و راه را برای دشمنان جهت ستیز با شیعه هموار می ساختند. ص ۷۱
۷. وی در راستای ستیز با اهل بیت، مبالغ زیادی را به شاعران می داد تا اشعار خود را در نکوهش اهل بیت بسرایند. متوکل مجازات سنگینی برای زائران امام حسین (ع) تعیین کرد و در اقدامی دیگر دستور داد قبر امام حسین (ع) در کربلا را ویران کنند، زمین آن را شخم زنند و بر آن آب بینند. ص ۶۸
۸. به شدت آنان را در تنگنای اقتصادی قرار می داد و اگر کسی به علویان نیکی می کرد، مجازات می شد. ص ۶۸
۹. رقابت امرای ترک برای به دست آوردن قدرت و ثروت بیشتر موجب شد تا سرزمین های اسلامی دچار بحران و آشوب شود. برخی از سرداران ترک، زمانی که قدرت بیش از حد می یافتند، به فکر جدایی از حکومت مرکزی و اعلام استقلال می افتادند، از جمله اینها، احمد بن طولون بود که از سوی خلیفه، حاکم مصر شد و سلسله طولونیان را بنیان نهاد. ص ۶۸
- صحیح و غلط

۱۰. (صحیح) ج: نامه فرماندار مدینه و برخی از کارگزاران عباسی، به شدت خلیفه را نگران کرد و وی را مصمم کرد تا امام هادی (ع) را به سامرا فراخواند و از نزدیک فعالیت های حضرت را زیر نظر داشته باشد. امام به همراه فرزند خردسالش امام حسن عسکری (ع) و دیگر اعضای خانواده مدینه را به قصد اقامت اجباری در سامرا ترک کرد. ص ۶۵
۱۱. (صحیح) ج: امام هادی (ع) در مورد برخی از موضوعات همچون خلق قرآن که از زمان مأمون در جامعه مطرح شده بود، مصلحت را در سکوت دید و شیعیان را نیز از ورود به این بحث و جدال های بی حاصل منع کرد. ص ۷۰

نام کتاب: تاریخ اسلام (۲)
نام درس: درس (۹) امام هادی (ع)

۱۲. (غلط) ج: در میان شیعیان قم، گرایش های انحرافی و غلوآمیز حاکم نبود و آنان به سختگیری نسبت به غالیان شهرت داشتند. ص ۷۲

۱۳. (غلط) ج: عبد العظیم بن عبدالله حسنی از شاگردان امام هادی (ع) بود. ص ۷۲

۱۴. (غلط) ج: رخداد مهم فکری زمان امام هادی (ع) حمایت حکومت از اصحاب حدیث بود. پیش از این واثق و معتصم سیاست مأمون را در حمایت از معتزله ادامه داده بودند. ص ۷۰

پاسخ کوتاه

۱۵. در این دوران قم، یکی از مراکز مهم تجمع شیعیان بود که روابط محکمی با امام هادی (ع) داشتند. ص ۷۲

۱۶. توکل همراه نامه، فردی به نام یحیی بن هرثمه را به مدینه فرستاد. این فرد به محض ورود، خانه امام را واریسی کرد و چیزی جز قرآن نیافت. ص ۶۵

۱۷. فزونی روایات امام هادی (ع) بیشتر به جهت مدت طولانی امامت ایشان و وجود برخی دوران آسایش در طول این مدت بوده است. ص ۷۱

۱۸. یکی از آثار ارزشمند حضرت، زیارت جامعه کبیره است. یکی دیگر از زیارات به جامانده از امام هادی (ع) زیارت غدیر است. ص ۷۱

۱۹. رخداد مهم فکری زمان امام هادی (ع) حمایت حکومت از اصحاب حدیث بود. پیش از این واثق و معتصم سیاست مأمون را در حمایت از معتزله ادامه داده بودند. ص ۷۰

۲۰. متوکل مجازات سنگینی برای زائران امام حسین (ع) تعیین کرد و در اقدامی دیگر دستور داد قبر امام حسین (ع) در کربلا را ویران کنند، زمین آن را شخم زنند و بر آن آب بپندند. ص ۶۸

تستی

۲۱. گزینه ۳: متوکل دستور داد قبر امام حسین (ع) در کربلا را ویران کنند، زمین آن را شخم زنند و بر آن آب بپندند. ص ۶۸

۲۲. گزینه ۳: منابع تاریخی حاکی از آن است که قلمرو فعالیت و کلای امام به چهار منطقه اصلی و مرکزی تقسیم شده بود: ناحیه نخست: بغداد، مدائن و کوفه. ناحیه دوم: بصره و اهواز. ناحیه سوم: قم و همدان. ناحیه چهارم: حجاز، یمن و مصر. ص ۶۷

۲۳. گزینه ۲: اوج فساد و ظلم در زمان متوکل عباسی بود. ص ۶۸

۲۴. گزینه: ۲. دوره امامت امام هادی (ع) با شش خلیفه عباسی هم زمان بود. سخت ترین دوره زندگی ایشان با دوران خلافت متوکل، دهمین خلیفه عباسی مصادف شد. ص ۶۴

۲۵. گزینه: ۳. یکی از ویژگی های بارز در عصر امام هادی (ع)، گسترش قیام و جنبش های مخالف با حکومت است. ص ۶۹

۲۶. گزینه: ۴. یکی از آثار ارزشمند امام هادی (ع)، زیارت جامعه کبیره است. ص ۷۱

۲۷. گزینه: ۲. پس از ورود امام هادی (ع) به شهر سامرا، متوکل نه تنها به استقبال ایشان نرفت بلکه دستور داد تا امام را در

مکانی به نام خانه گدایان اقامت دهند. ص ۶۵

۲۸. گزینه: ۱. توکل همراه نامه، فردی به نام یحیی بن هرثمه را به مدینه فرستاد. یحیی رفتار محترمانه ای با امام داشت. ملاقات

نزدیک با امام و کرامت هایی که در طول مسیر از ایشان دید، موجب شد تا وی مجذوب شخصیت حضرت شود. ص ۶۵

وصل عبارت

۲۹. اهل سنت صحیح بخاری را صحیح ترین کتاب بعد از قرآن می دانند. ص ۷۰

۳۰. زیارت جامعه کبیره یک دوره امام شناسی می باشد. ص ۷۱

۳۱. ضعف دستگاه خلافت، فساد خلیفه و کارگزارانش، ظلم و گسترش بی عدالتی و سیاست کینه جوینه خلفای عباسی نسبت

به علویان، قلمرو خلافت اسلامی را صحنه درگیری ها و قیام ها نمود. ص ۶۹

۳۲. متوکل در اقدامی دستور داد قبر امام حسین (ع) در کربلا را ویران کنند، زمین آن را شخم زنند و بر آن آب بیندند. ص ۶۸

۳۳. معتصم بنا به دلایل مختلف از جمله بی اعتمادی به عنصر عرب و ویژگی های جسمانی و توانمندی نظامی ترک ها، تصمیم

گرفت ارتش خود را از نیروهای ترک تشکیل دهد. ص ۶۸

جای خالی

۳۴. غالیان علاوه بر انحراف فکری خود، چهره ناپسندی از مکتب تشیع را نشان می دادند و راه را برای دشمنان جهت ستیز با

شیعه هموار می ساختند. ص ۷۱

۳۵. یکی از ویژگی های بارز در عصر امام هادی (ع)، گسترش قیام و جنبش های مخالف با حکومت است. ص ۶۹

۳۶. ایشان برخلاف حاکمان و والیان آن روز ارتباط زیادی با مردم به خصوص مستمندان و محرومان داشت. نیاز آنان را برآورده

می ساخت. ص ۶۴

۳۷. یکی از آثار ارزشمند حضرت، زیارت جامعه کبیره است که یک دوره امام شناسی می باشد. ص ۷۱

نام کتاب: تاریخ اسلام (۲)

نام درس: درس (۹) امام هادی (ع)

۳۸. رخداد مهم فکری زمان امام هادی (ع) حمایت حکومت از اصحاب حدیث بود. ص ۷۰
۳۹. یکی از آثار ارزشمند امام هادی (ع)، زیارت جامعه کبیره است. که یک دوره امام شناسی می باشد. ص ۷۱
۴۰. آغاز امامت امام هادی (ع) هم زمان با خلافت معتصم بود. ص ۶۴
۴۱. اوج فساد و ظلم در زمان متوکل عباسی بود. ص ۶۸

تشریحی

۱. فشارها و محدودیت های وارد شده بر امام حسن عسکری (ع) به چند دلیل نسبت به امامان گذشته بیشتر بود؟ یک دلیل را توضیح دهید.
۲. امام حسن عسکری (ع) برای آماده سازی عملی شیعیان، جهت پذیرش غیبت چه اقداماتی انجام دادند؟ (۳ مورد)
۳. چرا بنی عباس از فرزند امام حسن عسکری (ع) هراس داشتند؟ چه برنامه ای برای مقابله با ایشان داشتند؟
۴. چرا عصر امام حسن عسکری (ع) جهت تدوین و نگارش آثار علمی و مذهبی شیعه اهمیت دارد؟
۵. به چه دلیلی فعالیت های امام حسن عسکری (ع) در پوشش تقیه بود؟ هدف از این کار چه بود؟
۶. اوضاع سیاسی و اجتماعی دوران امام حسن عسکری (ع) را به طور خلاصه بیان کنید .
۷. چرا امام حسن عسکری (ع) از شیعیان حمایت مالی می کرد؟
۸. خلفای هم عصر امام حسن عسکری (ع) را نام ببرید.
۹. قیام صاحب الزنج را توضیح دهید.

صحیح و غلط

۱۰. شرایط سیاسی و اجتماعی حاکم بر زمان امام حسن عسکری (ع) مشترکات زیادی با دوره امامت پدرش امام هادی (ع) داشت.
۱۱. از آغاز امامت امام حسن عسکری (ع)، چیرگی امیران ترک بر امور حکومتی، روزه روز کمتر می شد.
۱۲. نویسنده کتاب المحاسن، هارون بن مسلم شاگرد امام حسن عسکری (ع) می باشد.
۱۳. مسئله مهدویت از زمان پیامبر (ص) در میان مسلمانان به طور جدی مطرح بود.
۱۴. سابقه تشیع در قم به زمان ورود گروهی از اهالی بیهق به این شهر می رسد.
۱۵. ابوالادیان و ابن بابویه پیک و نمایندگان امام حسن عسکری (ع) بودند.
۱۶. جعفر کذاب برادر امام هادی (ع) بود و ادعای امامت می کرد که باعث تنش هایی میان شیعیان گردید.

پاسخ کوتاه

۱۷. عباسیان از امام حسن عسکری (ع) خواسته بودند چگونه حضور پیوسته خود را به آگاهی آنان برساند؟
۱۸. چه چیزی مانع از معرفی صریح امام حسن عسکری (ع) به عنوان جانشین توسط پدرش بود؟

نام کتاب: تاریخ اسلام (۲)

نام درس: درس (۱۰) امام حسن عسکری (ع)

۱۹. خلیفه در زندان، چه کسی را برای کنترل و نظارت بر امام حسن عسکری (ع) تعیین کرد؟
۲۰. سبزواری از شهرهای بزرگ بیهق تحت تأثیر چه امری به گرایش های شیعی روی آورد؟
۲۱. امام حسن عسکری (ع) از چه طریقی می توانستند با شیعیان پیوند منسجم داشته باشند؟
۲۲. به چه دلیل امام حسن عسکری (ع) نظام و کلا را تقویت کرد؟
۲۳. سابقه تشیع در شهر مقدس قم به چه زمانی برمیگردد؟
۲۴. دائره المعارفی شامل احادیث امامان که توسط احمد بن محمد بن خالد برقی نوشته شد، چه نام دارد؟

تستی

۲۵. کدام یک از موارد زیر جزء فعالیت های امام حسن عسکری (ع) در رابطه با آماده سازی شیعیان برای مسئله غیبت نمی باشد؟

- (۱) مزده ولادت امام به اصحاب خاص
(۲) پنهان کردن ولادت امام زمان (ع)
(۳) کذاب خواندن مدعیان امامت
(۴) معرفی حضرت حجت (عج) به شیعیان نزدیک
۲۶. امام حسن عسکری (ع) در اواخر عمر مبارکشان چه تغییراتی در راستای آماده سازی شیعیان برای عصر غیبت داشتند؟

- (۱) آشنا ساختن با روش استدلال و اجتهاد
(۲) تقویت سازمان و کلا در شهر های مختلف
(۳) ارتباط با خاندان های با نفوذ در دربار
(۴) معرفی فرزند شان به افراد نزدیک و مورد اعتماد

۲۷. چه کسانی خلیفه عباسی معتز را از سلطنت خلع کردند؟

- (۱) فرزندان معتمد عباسی (۲) وزرای هم عهد با معتمد عباسی (۳) مهتدی خلیفه بعدی (۴) امیران ترک
۲۸. قیام یعقوب بن لیث صفاری از کدام شهر آغاز شد؟

- (۱) سیستان (۲) بغداد (۳) کوفه (۴) خراسان
۲۹. کتاب المحاسن تالیف کیست؟

- (۱) شیخ طوسی (۲) شیخ مفید (۳) هارون بن مسلم (۴) احمد بن محمد بن خالد برقی
۳۰. مساله مهدویت از چه زمانی میان مسلمانان به طور جدی مطرح شد؟

- (۱) به دنیا آمدن امام زمان (عج)
(۲) امام جواد (ع)
(۳) شروع خلافت امام حسن عسکری (ع)
(۴) پیامبر (ص)

وصل عبارت

عثمان بن سعید	۳۱. سومین خلیفه عباسی هم عصر با امام حسن عسکری (ع)
معتز	۳۲. نماینده امام حسن عسکری (ع)
معمد	۳۳. شاگرد امام حسن عسکری (ع)
ابوالادیان	۳۴. مخلوع امیران ترک
موسی بن یحی	۳۵. قیام بردگان
صاحب الزنج	۳۶. والی شهر قم

جای خالی

۳۷. امام عسکری (ع) در تمام این مدت یا در زندان به سر می برد و یا به شدت تحت مراقبت بود. از این رو فعالیت های امام در پوشش کامل ..... انجام می شد تا ..... به دست مخالفان داده نشود.
۳۸. از جمله قیام هایی که علیه خلافت عباسی در زمان امام حسن عسکری (ع) صورت گرفت جنبش ..... بود که از سیستان آغاز شد.
۳۹. از جمله مناطقی که شیعیان فراوانی را در خود جای داده بود و با امام نیز ارتباط داشتند، ..... ایران از جمله ..... بود.
۴۰. مسئله مهدویت از زمان ..... در میان مسلمانان به طور جدی مطرح بود. احادیث ..... در این باره وجود داشت.
۴۱. سبزوار از شهرهای بزرگ بیهق تحت تأثیر ..... به گرایش های شیعی روی آورد.
۴۲. سیاست خلفای عباسی ایجاد شرایط دشوار ..... برای شیعیان بود.

پاسخنامه درس ۱۰

تشریحی

۱. الف) اقتدار شیعیان: در زمان امام حسن عسکری (ع) جمعیت شیعیان به طور چشمگیری افزایش یافته بود. آنان در سرزمین های پهناور اسلامی می زیستند. علت این پراکندگی، سیاست های سختگیرانه خلفای اموی و عباسی، نسبت به پیروان اهل بیت و علویان بود که موجب شد آنها به مناطق امن دور از دسترس حکومت مهاجرت نمایند. از جمله مناطقی که شیعیان

فراوانی را در خود جای داده بود و با امام نیز ارتباط داشتند، شرق ایران از جمله خراسان بود. ب) ولادت امام زمان (عج): عامل مهم دیگری که حساسیت و مراقبت دقیق دستگاه خلافت حاکم عباسی را نسبت به امام عسکری (ع) موجب شد، موضوع تولد حضرت امام زمان (عج) به عنوان آخرین حجت خدا بود. مسئله مهدویت از زمان پیامبر (ص) در میان مسلمانان به طور جدی مطرح بود و احادیث فراوانی در این باره وجود داشت. بنی عباس و پیروان آنان هم اخبار تولد فرزندی از پیشوای یازدهم را می دانستند، کسی که نابودگر حکومت های خودکامه است، از این رو آنها به گمان خود می خواستند با کشتن حضرت، نسلش را نابود کرده و مانع ظهور امام زمان (عج) گردند. ص ۷۵

۲. الف) پنهان کردن ولادت امام زمان (عج). ب) مژده ولادت امام زمان به اصحاب خاص. ج) معرفی حضرت حجت به شیعیان نزدیک. د) دیدار تعدادی از یاران امام با فرزندش. ص ۷۸

۳. بنی عباس و پیروان آنان هم اخبار تولد فرزندی از پیشوای یازدهم را می دانستند، کسی که نابودگر حکومت های خودکامه است، از این رو آنها به گمان خود می خواستند با کشتن حضرت، نسلش را نابود کرده و مانع ظهور امام زمان (عج) گردند. ص ۷۶

۴. زیرا دوره حدود دویست و شصت ساله ای که ائمه اطهار، خود مسئولیت انتقال تعالیم دینی به مردم را برعهده داشتند، رو به پایان بود. از یک طرف لازم بود این معارف و مطالب به نسل های بعد انتقال یابد، همچنین عالمانی باید تربیت شوند تا بتوانند پس از رحلت حضرت، از عهده این مسئولیت برآیند. ص ۷۸

۵. وی در تمام این مدت یا در زندان به سر می برد و یا به شدت تحت مراقبت بود. از این رو فعالیت های امام عسکری (ع) در پوشش کامل تقیه انجام می شد تا بهانه ای به دست مخالفان داده نشود. ص ۷۳

۶. شرایط سیاسی و اجتماعی حاکم بر زمان امام حسن عسکری (ع) مشترکات زیادی با دوره امامت پدرش داشت. چیرگی امیران ترک بر امور حکومتی، روز به روز بیشتر می شد، آنان خلیفه عباسی را از سلطنت خلع کردند. ناکارآمدی عباسیان در امور حکومت داری و لذت طلبی های آنان، موجب رواج فساد گسترده میان کارگزاران حکومتی شده بود. بی توجهی به امور مردم، گسترش بی عدالتی و ناامنی، نارضایتی و خشم مردم را برانگیخت و زمینه ساز قیام های مختلفی در گوشه و کنار سرزمین های اسلامی شد. از جمله این قیام ها جنبش یعقوب بن لیث صفاری بود که از سیستان آغاز شد و به سایر مناطق هم سرایت کرد. در بصره مردی به نام علی بن محمد، مشهور به صاحب الزنج قیام کرد. قیام او بسیار گسترده شد و در چند جنگ بر سپاهیان عباسی پیروز شد. او حدود ۱۴ سال در بصره و نواحی اطراف آن حکومت کرد. سیاست عباسیان نسبت به علویان و

- دوستان اهل بیت نیز بسیار خشونت آمیز بود؛ به عنوان مثال، موسی بن یحیی که مردی ستمکار و پلید بود، به ولایت قم گماشته شد تا اهالی آنجا را که دوستی خالصانه نسبت به ائمه داشتند، در تنگنا قرار دهد. ص ۷۵
۷. سیاست خلفا ایجاد شرایط دشوار اقتصادی و معیشتی برای شیعیان بود. آنها علویان و دوستان خاندان پیامبر (ص) را در تنگنا های اقتصادی کشته قرار می دادند. مردم نیز از بیم مجازات، جرأت کمک رسانی به آنان را نداشتند. از این رو یکی از برنامه های امام، کمک مالی به شیعیان و برطرف کردن نیازهای اقتصادی آنان بود. ص ۷۸
۸. خلفای هم عصر امام حسن عسکری (ع) معتز عباسی، مهتدی عباسی و معتمد عباسی بودند. ص ۷۴
۹. در بصره مردی به نام علی بن محمد، مشهور به صاحب الزنج، تعداد زیادی از غلامان و بردگان را که از شرایط دشوار اجتماعی به ستوه آمده بودند با خود همراه ساخت. قیام او بسیار گسترده شد و در چند جنگ بر سپاهیان عباسی پیروز شد. او حدود ۱۴ سال در بصره و نواحی اطراف آن حکومت کرد. ص ۷۵

صحیح و غلط

۱۰. (صحیح) ج: شرایط سیاسی و اجتماعی حاکم بر زمان امام حسن عسکری (ع) مشترکات زیادی با دوره امامت پدرش امام هادی (ع) داشت. ص ۷۵
۱۱. (غلط) ج: در زمان امامت امام حسن عسکری (ع) چیرگی امیران ترک بر امور حکومتی، روز به روز بیشتر می شد، آنان خلیفه عباسی را از سلطنت خلع کردند. ص ۷۵
۱۲. (غلط) ج: احمد بن محمد بن خالد برقی، شاگرد امام هادی (ع) و امام عسکری (ع) کتاب المحاسن را نگاشت که دایرةالمعارفی است مشتمل بر احادیث امامان در تمامی زمینه های مختلف دینی. ص ۷۸
۱۳. (صحیح) ج: مسئله مهدویت از زمان پیامبر (ص) در میان مسلمانان به طور جدی مطرح بود و احادیث فراوانی در این باره وجود داشت. ص ۷۶
۱۴. (غلط) ج: سابقه تشیع در قم به زمان ورود گروهی از اهالی کوفه به این شهر می رسد. ص ۷۶
۱۵. (صحیح) ج: افزون بر شبکه ارتباطی و کلا، امام پیک ها و نمایندگان داشت که به وسیله آنها، با پیروان خود ارتباط برقرار می ساخت، یکی از این افراد، ابوالادیان نام داشت. ابن بابویه قمی از بزرگان فقه و حدیث شیعه یکی از کسانی بود که امام به ایشان نامه می نویسد و ضمن ستایش از این فقیه، مطالبی را به عنوان توصیه و اندرز به او می فرماید. ص ۷۷

۱۶. (غلط) ج: رخداد دیگری که پس از شهادت امام هادی (ع) رخ داد، ادعای امامت جعفر، برادر دیگر امام حسن عسکری (ع) بود که به جعفر کذاب شهرت یافت. جعفر با طرح ادعای امامت، تنش هایی را میان شیعیان ایجاد کرد و آنها را به دور خود جمع کرد. ص ۷۳

پاسخ کوتاه

۱۷. از امام خواسته بودند پیوسته حضور خود را در سامرا، به آگاهی حکومت برساند از این رو امام هر دوشنبه و پنجشنبه در دارالخلافة حاضر می شد. ص ۷۵

۱۸. شرایط دشوار زندگانی امام هادی (ع) مانع از معرفی صریح جانشینی فرزندش امام حسن عسکری (ع) شد. ص ۷۳

۱۹. زمانی که امام زندانی شد، زندانبانان سختگیری همچون صالح بن وصیف برای کنترل و نظارت امام تعیین شدند. ص ۶۳

۲۰. سبزواری شهرهای بزرگ بیهق تحت تأثیر مهاجرت علویان به گرایش های شیعی روی آورد. ص ۷۶

۲۱. پراکندگی پیروان اهل بیت، به لحاظ جغرافیایی، تنها از راه یک شبکه ارتباطی منسجم می توانست پیوند شیعیان با حوزه

امامت از یک سو و ارتباط آنان با همدیگر را از سوی دیگر برقرار سازد. از این رو امام حسن عسکری (ع) نظام و کلا را

تقویت کرد. ص ۷۵

۲۲. پراکندگی پیروان اهل بیت، به لحاظ جغرافیایی، تنها از راه یک شبکه ارتباطی منسجم می توانست پیوند شیعیان با حوزه

امامت از یک سو و ارتباط آنان با همدیگر را از سوی دیگر برقرار سازد. از این رو امام حسن عسکری (ع) نظام و کلا را

تقویت کرد. ص ۷۵

۲۳. سابقه تشیع در قم به زمان ورود گروهی از اهالی کوفه به این شهر می رسد. ص ۷۶

۲۴. احمد بن محمد بن خالد برقی، شاگرد امام هادی (ع) و امام عسکری (ع) کتاب المحاسن را نگاشت که دایرةالمعارفی است

مشمول بر احادیث امامان در تمامی زمینه های مختلف دینی. ص ۷۸

تستی

۲۵. گزینه: ۳. آماده سازی شیعیان برای مسئله غیبت: الف) پنهان کردن ولادت امام زمان (عج). ب) مژده ولادت امام زمان به

اصحاب خاص. ج) معرفی حضرت حجت به شیعیان نزدیک. د) دیدار تعدادی از یاران امام با فرزندش. ص ۷۸

۲۶. گزینه: ۴. آماده سازی شیعیان برای مسئله غیبت: الف) پنهان کردن ولادت امام زمان (عج). ب) مژده ولادت امام زمان به

اصحاب خاص. ج) معرفی حضرت حجت به شیعیان نزدیک. د) دیدار تعدادی از یاران امام با فرزندش. ص ۷۸

۲۷. گزینه ۴: چیرگی امیران ترک بر امور حکومتی، روز به روز بیشتر می شد، آنان خلیفه عباسی، معتز را از سلطنت خلع

کردند و پس از آزار و شکنجه های فراوان، او را در سردابی انداختند تا خلیفه مخلوع زنده به گور شود. ص ۷۵

۲۸. گزینه ۱: از جمله قیام هایی که علیه خلافت عباسی جنبش یعقوب بن لیث صفاری که از سیستان آغاز شد و به سایر

مناطق هم سرایت کرد. ص ۷۵

۲۹. گزینه ۴: احمد بن محمد بن خالد برقی، شاگرد امام هادی (ع) و امام عسکری (ع) کتاب المحاسن را نگاشت که

دایرةالمعارفی است مشتمل بر احادیث امامان در تمامی زمینه های مختلف دینی. ص ۷۸

۳۰. گزینه ۴: مسئله مهدویت از زمان پیامبر (ص) در میان مسلمانان به طور جدی مطرح بود و احادیث فراوانی در این باره

وجود داشت. ص ۷۶

وصل عبارت

۳۱. خلفای هم عصر امام حسن عسکری (ع) به ترتیب معتز عباسی، مهتدی عباسی و معتمد عباسی بودند. ص ۷۴

۳۲. افزون بر شبکه ارتباطی و کلا، امام بیک ها و نمایندگان داشت که به وسیله آنها، با پیروان خود ارتباط برقرار می ساخت،

یکی از این افراد، ابوالادیان نام داشت. ص ۷۷

۳۳. از شاگردان امام حسن عسکری (ع) می توان به عثمان بن سعید، هارون بن مسلم و بسیاری از بزرگان دیگر که در کتاب های

رجالی نام آنها ضبط شده است، اشاره نمود. ص ۷۷

۳۴. چیرگی امیران ترک بر امور حکومتی، روز به روز بیشتر می شد، آنان خلیفه عباسی، معتز را از سلطنت خلع کردند و پس از

آزار و شکنجه های فراوان، او را در سردابی انداختند تا خلیفه مخلوع زنده به گور شود. ص ۷۵

۳۵. در بصره مردی به نام علی بن محمد، مشهور به صاحب الزنج، تعداد زیادی از غلامان و بردگان را که از شرایط دشوار

اجتماعی به ستوه آمده بودند با خود همراه ساخت. ص ۷۵

۳۶. موسی بن یحیی که مردی ستمکار و پلید بود، به ولایت قم گماشته شد تا اهالی آنجا را که دوستی خالصانه نسبت به ائمه

داشتند، در تنگنا قرار دهد. ص ۷۵

جای خالی

۳۷. امام عسکری (ع) در تمام این مدت یا در زندان به سر می برد و یا به شدت تحت مراقبت بود. از این رو فعالیت های امام در

پوشش کامل تقیه انجام می شد تا بهانه ای به دست مخالفان داده نشود. ص ۷۳

نام کتاب: تاریخ اسلام (۲)

نام درس: درس (۱۰) امام حسن عسکری (ع)

۳۸. از جمله قیام هایی که علیه خلافت عباسی جنبش یعقوب بن لیث صفاری که از سیستان آغاز شد و به سایر مناطق هم سرایت کرد. ص ۷۵

۳۹. از جمله مناطقی که شیعیان فراوانی را در خود جای داده بود و با امام نیز ارتباط داشتند، شرق ایران از جمله خراسان بود. ص ۷۶

۴۰. مسئله مهدویت از زمان پیامبر (ص) در میان مسلمانان به طور جدی مطرح بود و احادیث فراوانی در این باره وجود داشت. ص ۷۶

۴۱. سبزواری از شهرهای بزرگ بیهق تحت تأثیر مهاجرت علویان به گرایش های شیعی روی آورد. ص ۷۶

۴۲. سیاست خلفای عباسی، ایجاد شرایط دشوار اقتصادی و معیشتی برای شیعیان بود. ص ۷۸

تشریحی

۱. از نظر امام مهدی (عج) فقیهانی که در دوران غیبت زمام امور دینی و سیاسی جامعه اسلامی بر عهده می گیرند، باید دارای چه صفاتی باشند؟
۲. چرا در عصر غیبت صغری علمای شیعه در صدد بر آمدند تا علوم اهل بیت را جمع آوری نمایند؟ یکی از مهم ترین تالیفات کدام کتاب است؟
۳. آماده سازی جامعه برای عصر غیبت از چه زمان آغاز شده بود و این امر چه پیامدهایی به دنبال داشت؟
۴. شلمغانی که بود و چرا حسین بن روح تلاش زیادی برای افشای چهره شلمغانی انجام داد؟
۵. یکی از مهم ترین وظایف نایبان، علی الخصوص نایب اول امام مهدی (عج) چه بود؟
۶. چرا مردم بعد از شهادت امام حسن عسکری (ع) دچار تردید شدند؟
۷. در آغاز غیبت صغری شیعیان جعفریّه و محمدیّه چه کسانی بودند؟
۸. جعفر کذاب که بود؟ چه ادعایی داشت؟
۹. به چه کسانی واقفه گفته می شود؟

صحیح و غلط

۱۰. در عصر غیبت صغری با نفوذ افرادی از خاندان شیعه بنی فرات تا حدودی از فشار بر شیعیان کاسته شد.
۱۱. دوران غیبت صغری، پس از حدود ۶۹ سال، با درگذشت، چهارمین نایب خاص ایشان، پایان یافت.
۱۲. به گفته شیخ مفید در اواخر قرن چهارم تنها امامیه و واقفه بودند که موجودیت خود را حفظ کرده بودند.
۱۳. محمد بن عثمان پس از درگذشت پدرش از طرف امام مهدی (عج) به مقام نیابت رسید.

پاسخ کوتاه

۱۴. خاندان شیعه مذهب که در عصر غیبت صغری با نفوذ در دربار عباسیان، توانستند تا حدودی از فشار بر شیعیان بکاهند، چه نام داشتند؟
۱۵. ارثیه امام حسن عسکری (ع) بعد از شهادت ایشان بین چه کسانی تقسیم شد؟
۱۶. مرکز استقرار نایبان در دوران غیبت صغری کدام شهر بود؟
۱۷. مسأله غیبت، اختصاص به کدامیک از ادیان الهی دارد؟

۱۸. یکی از مدعیان دروغین نیابت امام مهدی (عج) را نام ببرید؟

تستی

۱۹. طولانی ترین دوران نایبان امام زمان (عج) مربوط به کدام نایب می باشد؟

(۱) علی بن محمد سمري (۲) محمد بن عثمان بن سعید عمري

(۳) ابوالقاسم حسین بن روح نوبختی (۴) عثمان بن سعید عمري

۲۰. شیعیان پس از شهادت امام یازدهم چند فرقه شدند؟ کدام فرقه موجودیت خود را تا اواخر قرن چهارم حفظ کرد؟

(۱) فرقه - امامیه (۲) فرقه - جعفریه (۳) فرقه - امامیه (۴) فرقه - جعفریه

۲۱. دوران غیبت صغری امام مهدی (عج) از چه سالی شروع و چند سال به طول انجامید؟

(۱) ۲۶۰ ق - تا به امروز (۲) ۲۶۰ ق - ۶۹ سال (۳) ۲۶۵ ق - ۶۹ سال (۴) ۲۶۵ ق - تا به امروز

۲۲. غیبت صغری چه مدتی بعد از شهادت امام حسن عسکری (ع) آغاز شد؟

(۱) بعد از غسل و تدفین امام حسن عسکری (ع) (۲) بلافاصله (۳) در ده سالگی حضرت (۴) هیچکدام

۲۳. انتخاب نایبان خاص امام مهدی (عج) از طرف چه کسی صورت می گرفت؟

(۱) از جانب خدا (۲) قبلا از جانب امام حسن عسکری (ع) برنامه ریزی شده بود

(۳) خود امام مهدی (عج) (۴) عثمان بن سعید

۲۴. نام و کیلی که بعد از مدتی از وکالت خود سوء استفاده کرد و مبالغ زیادی از وجوهات را به نفع خود تصرف کرد چه

بود؟

(۱) محمد بن علی شلمغانی (۲) علی بن محمد سمري (۳) ابوسهل نوبختی (۴) یعقوب بن لیث صفاری

۲۵. طبق فرموده امام مهدی (عج) هر کس پیش از خروج سفیانی و صیحه آسمانی ادعای دیدار و ارتباط با ایشان را کرد

.....

(۱) از نایبان خاص خواهد بود. (۲) دروغ گویی بیش نخواهد بود.

(۳) مامور به تقیه بوده ولی ابراز کرده. (۴) از عارفان حق تعالی می باشد.

وصل عبارت

۲۶. وکیل حسین بن روح که مورد لعن امام قرار گرفت. قاهر
۲۷. خود را جانشین امام حسن عسکری (ع) جا می زد. مقتدر
۲۸. سربازان ترک این خلیفه را از خلافت خلع کردند. شلمغانی
۲۹. این خلیفه به دست سربازان ترک خود کشته شد. بنی فرات
۳۰. حضور شیعیان در مناصب بالای حکومتی. جعفر
۳۱. مؤلف کتاب کافی. کلینی

جای خالی

۳۲. در دوران غیبت صغری نفوذ برخی از شیعیان به دستگاه خلافت آغاز شد. از جمله افرادی از خاندان شیعه مذهب و برجسته ..... که با نفوذ در دربار و حضور در مناصب بالای حکومتی توانستند تا حدودی از ..... بر شیعیان بکاهند.
۳۳. پس از شهادت امام حسن عسکری (ع) به دستور خلیفه خانه امام به دقت بازرسی و همه چیز مهر و موم گردید؛ سپس ..... ایشان میان ..... و ..... تقسیم گردید.
۳۴. با رحلت چهارمین نایب امام مهدی (عج) فصل جدیدی در تاریخ شیعه آغاز شد که ..... نامیده می شود.
۳۵. یکی از افرادی که در عصر غیبت صغری ادعای نیابت امام زمان (عج) می کرد ..... نام داشت.
۳۶. دوران غیبت صغری، پس از حدود ..... سال با درگذشت چهارمین نایب خاص ایشان، پایان یافت.
۳۷. ..... طولانی ترین دوران نیابت یعنی حدود ۴۰ سال را برعهده داشت.
۳۸. از جمله مهم ترین تالیفات دوره غیبت صغری کتاب ..... کلینی است.
۳۹. در دوران غیبت صغری شش خلیفه از خلفای ..... به قدرت رسیدند.

پاسخنامه درس ۱۱

تشریحی

۱. در غیبت کبری زمام امور دینی و سیاسی جامعه اسلامی، براساس فرموده امام دوازدهم بر عهده فقیهانی نهاده شد که علاوه بر شایستگی علمی، از ویژگی عدالت، تقوا و کاردانی نیز می بایست برخوردار باشند. ص ۸۹

۲. این فعالیت ها در راستای اقتضائات دوره غیبت صغری بود، زیرا امام معصوم به عنوان منبع و مرجع اصلی پاسخگویی به سؤالات و شبهات، دیگر در میان مردم حضور نداشت. نایبان خاص نیز به جهت محدودیت های سیاسی اعمال شده از سوی دستگاه خلافت به شدت تقیه می کردند. پراکندگی شیعیان در مناطق مختلف جهان اسلام و عدم دسترسی به مراکز علمی و فرهنگی بر این مشکلات می افزود. از این رو علما و اندیشمندان شیعه بر آن شدند تا علوم اهلیت را جمع آوری کرده، به صورت مدون و مکتوب در اختیار مردم قرار دهند تا پاسخگوی مسائل و رفع کننده مشکلات آنها باشد. از جمله مهم ترین تألیفات این دوره کتاب الکافی کلینی است. ص ۸۵

۳. این کار از زمان پیامبر اکرم (ص) آغاز شده بود. ایشان با بیان سخنانی در مورد عصر غیبت از جمله چگونگی وقوع این رخداد، مسئولیت سنگین شیعه در این زمان و ابراز نویدها و امیدها به آینده، سعی کردند ذهنیت جامعه را برای پذیرش این موضوع حساس و مهم، آماده سازند. آماده سازی افکار عمومی در دوران هر یک از امامان شیعه به صورت پیوسته تداوم یافت. با نزدیک شدن عصر غیبت این روند وضوح بیشتری یافت. این زمینه سازی ها موجب شد، هر گونه شک و تردید، نسبت به وجود امام غایب از دل شیعیان زدوده شود و آنها دچار حیرت نشوند و نیز، وظیفه شرعی خود را در برابر حاکمان ظالم بدانند و زمینه بازگشت پیشوای معصوم به میان خویش و تشکیل حکومت حق را فراهم سازند. ص ۸۳

۴. وی یکی از افراد صالح و از وکیلان نایب سوم، حسین بن روح نوبختی به شمار می رفت. شلمغانی پس از مدتی خود را نایب امام عصر معرفی نمود و مطالب دروغی را منتشر ساخت، در حالی که آن مطالب را به حسین بن روح نسبت می داد. یکی از عقاید کفر آمیز وی، حلول روح پیامبر (ص) در محمد بن عثمان عمری و روح امیرالمؤمنین علی (ع) در حسین بن روح بود. حسین بن روح تلاش زیادی برای افشای چهره شلمغانی انجام داد و توقیعی نیز از طرف امام زمان (عج) مبنی بر لعن و براءت از کارها و سخنان او صادر شد. ص ۸۹

۵. یکی از وظایف مهم نایبان امام به ویژه سفیر اول این بود که به برخی از شیعیان که ممکن بود دچار تردید شوند ثابت کند که امام عسکری (ع) فرزندی دارد که اکنون غایب است. البته به جهت تقیه شدید این کار سخت بود. ص ۸۸

۶. نگرانی عباسیان از تولد فرزندی برای امام حسن عسکری (ع) موجب شد، تا نظارت شدیدی نسبت به امام، اعمال شود. به همین علت دوران حمل و تولد امام از مردم پنهان داشته شد و جز افراد اندک، کسی امام مهدی را ندید. این موضوع زمینه ساز تردیدهایی درباره وجود آن حضرت می شد. ص ۸۲

۷. کسانی که امامت جعفر برادر امام عسکری (ع) را پذیرفتند، جعفریه نام گرفتند. عده ای که امامت پیشوای یازدهم را نپذیرفتند و به امامت اولین فرزند امام هادی (ع) گرویدند، محمدیه نام گرفتند. ص ۸۵

۸. برادر امام عسکری (ع)، جعفر (کذاب) بود که تلاش می کرد خود را جانشین برادر معرفی نماید و حتی برای رسیدن به هدف خود حاضر شد با دستگاه خلافت همکاری نماید. ص ۸۴

۹. کسانی که شهادت امام عسکری (ع) را باور نداشتند و او را به عنوان مهدی آل محمد (ص)، پذیرفتند که همچنان زنده است. آنها به واقفه شهرت یافتند. یعنی کسانی که بر امامت امام عسکری (ع) توقف کرده اند. ص ۸۴

صحیح و غلط

۱۰. (صحیح) ج: برخی از شیعیان به دستگاه خلافت نفوذ کردند؛ از جمله افرادی از خاندان شیعه مذهب و برجسته بنی فُرات که با نفوذ در دربار و حضور در مناصب بالای حکومتی، توانستند تا حدودی از فشار بر شیعیان بکاهند. ص ۸۵
۱۱. (صحیح) ج: دوران غیبت صغری، پس از حدود ۶۹ سال، با درگذشت، چهارمین نایب خاص ایشان، پایان یافت. ص ۸۱
۱۲. (غلط) ج: به گفته شیخ مفید در اواخر قرن چهارم تنها امامیه بود که موجودیت خود را حفظ کرده بود. ص ۸۴
۱۳. (صحیح) ج: محمد بن عثمان پس از درگذشت پدرش از طرف امام مهدی (عج) به مقام نیابت رسید. ص ۸۶

پاسخ کوتاه

۱۴. از جمله افرادی از خاندان شیعه مذهب و برجسته بنی فُرات که با نفوذ در دربار و حضور در مناصب بالای حکومتی، توانستند تا حدودی از فشار بر شیعیان بکاهند. ص ۸۵
۱۵. پس از شهادت امام حسن عسکری (ع) به دستور خلیفه، خانه امام به دقت بازرسی و همه چیز مهر و موم گردید. سپس میراث ایشان میان مادر و برادرش جعفر تقسیم شد. ص ۸۲
۱۶. مرکز استقرار نایبان در دوران غیبت صغری، شهر بغداد بود. ص ۸۶
۱۷. مسئله غیبت ولیّ الهی، مختص به دین اسلام نیست و در سایر امت ها و ادیان نیز مطرح بوده است. ص ۸۸
۱۸. برخی از مدعیان در ابتدا افرادی صالح بوده و در زمره وکلای نایبان امام به شمار می رفتند. یکی از این افراد، محمد بن علی شلمغانی نام داشت. ص ۸۹

تستی

۱۹. گزینه ۲: محمد بن عثمان طولانی ترین دوران یعنی حدود ۴۰ سال، نیابت را بر عهده داشت. ص ۸۶

۲۰. گزینه ۳: شیعیان در آغاز غیبت صغری به پنج گروه تقسیم شدند. البته به گفته شیخ مفید در اواخر قرن چهارم تنها امامیه بود که موجودیت خود را حفظ کرده بود. ص ۸۴
۲۱. گزینه ۲: پس از سپری شدن دوران کوتاه شش ساله امامت امام حسن عسکری (ع) در سال ۲۶۰ قمری، تنها فرزند حضرت، امام مهدی (عج) به امامت رسید. دوران غیبت صغری، پس از حدود ۶۹ سال، با درگذشت چهارمین نایب خاص ایشان پایان یافت. ص ۸۱
۲۲. گزینه ۲: غیبت امام مهدی بلافاصله پس از شهادت پدر آغاز شد. ص ۸۴
۲۳. گزینه ۳: انتخاب نایبان خاص به طور مستقیم از طرف امام مهدی (عج) صورت گرفت. ص ۸۶
۲۴. گزینه ۱: برخی از مدعیان در ابتدا افرادی صالح بوده و در زمره و کلای نایبان امام به شمار می رفتند. اما به جهت ضعف ایمان، طمع به دست آوردن اموال، کسب شهرت و جاه طلبی راه انحراف را در پیش گرفتند و بدین ترتیب زمینه گمراهی مردم را فراهم ساختند. یکی از این افراد، محمد بن علی شلمغانی نام داشت. ص ۸۹
۲۵. گزینه ۲: در نامه امام مهدی (عج) به نایب آخر خود چنین آمده است: کسانی پیش شیعیان مدعی دیدار و ارتباط با من خواهند شد. هر کس پیش از خروج سفیانی و صیحه آسمانی چنین ادعایی کند، دروغگویی بیش نخواهد بود. ص ۸۷

وصل عبارت

۲۶. وی یکی از افراد صالح و از وکیلان نایب سوم حسین بن روح نوبختی، به شمار می رفت. شلمغانی پس از مدتی خود را نایب امام (عج) عصر معرفی نمود. حسین بن روح تلاش زیادی برای افشای چهره شلمغانی انجام داد و توقیعی نیز از طرف امام زمان (عج) مبنی بر لعن و براءت از کارها و سخنان او صادر شد. ص ۸۹
۲۷. برادر امام عسکری (ع)، جعفر (کذاب) بود که تلاش می کرد خود را جانشین برادر معرفی نماید و حتی برای رسیدن به هدف خود حاضر شد با دستگاه خلافت همکاری نماید. ص ۸۴
۲۸. مقتدر عباسی به دست سربازان ترک خود کشته شد، یک روز پس از کشته شدن مقتدر، سربازان ترک با برادرش القاهر بالله بیعت کردند. اما سال بعد او را هم از خلافت خلع کرده و چشمانش را میل کشیدند. ص ۸۳
۲۹. مقتدر عباسی به دست سربازان ترک خود کشته شد، یک روز پس از کشته شدن مقتدر، سربازان ترک با برادرش القاهر بالله بیعت کردند. اما سال بعد او را هم از خلافت خلع کرده و چشمانش را میل کشیدند. ص ۸۳

۳۰. از جمله افرادی از خاندان شیعه مذهب و برجسته بنی فُرات که با نفوذ در دربار و حضور در مناصب بالای حکومتی، توانستند تا حدودی از فشار بر شیعیان بکاهند. ص ۸۵

۳۱. از جمله مهم ترین تألیفات این دوره کتاب الکافی کلینی است. ص ۸۵

جای خالی

۳۲. در دوران غیبت صغری برخی از شیعیان به دستگاه خلافت نفوذ کردند؛ از جمله افرادی از خاندان شیعه مذهب و برجسته بنی فُرات که با نفوذ در دربار و حضور در مناصب بالای حکومتی، توانستند تا حدودی از فشار بر شیعیان بکاهند. ص ۸۵

۳۳. پس از شهادت امام حسن عسکری (ع) به دستور خلیفه، خانه امام به دقت بازرسی و همه چیز مهر و موم گردید. سپس میراث ایشان میان مادر و برادرش جعفر تقسیم شد. ص ۸۲

۳۴. با رحلت چهارمین نایب امام مهدی (عج) فصل جدیدی در تاریخ شیعه آغاز شد که غیبت کبری نامیده می شود. ص ۸۹

۳۵. وی یکی از افراد صالح و از وکیلان نایب سوم حسین بن روح نوبختی، به شمار می رفت. شلمغانی پس از مدتی خود را نایب امام عصر معرفی نمود. ص ۸۹

۳۶. دوران غیبت صغری، پس از حدود ۶۹ سال با درگذشت چهارمین نایب خاص ایشان، پایان یافت. ص ۸۱

۳۷. محمد بن عثمان طولانی ترین دوران یعنی حدود ۴۰ سال، نیابت را بر عهده داشت. ص ۸۶

۳۸. از جمله مهم ترین تألیفات این دوره کتاب الکافی کلینی است. ص ۸۵

۳۹. در دوران غیبت صغری شش خلیفه عباسی به قدرت رسیدند. ص ۸۳

تشریحی

۱. امامان شیعه چگونه در پیشبرد تمدن اسلامی اثرگذار بودند؟ با توجه به اینکه امامان کُبه جز امیر مومنان علی (ع) و امام حسن (ع) در مدتی کوتاه { عهده دار حکومت نبودند.
۲. برای استفادهٔ مسلمانان از دستاوردهای علمی تمدن‌های مجاور چه اقداماتی باید صورت می‌گرفت؟
۳. بیمارستان چه نامیده شده بود و مهم‌ترین بیمارستان‌های جهان اسلام را بنویسید؟ (دو مورد)
۴. مدرسه‌های مهم بغداد را نام برده بنویسید توسط چه کسانی تأسیس شده بودند؟
۵. بیت‌الحکمه چه مکانی است و به دست کدام خلیفه تأسیس شد؟ توضیح دهید.
۶. امیر مومنان (ع) در باب اهمیت فراگیری دانش برای مسلمانان چه فرمودند؟
۷. دو نمونه از علوم و یک مورد از مهم‌ترین آثار ترجمه‌شده در بیت‌الحکمه را نام ببرید.
۸. علل رکود در نهضت ترجمه در جهان اسلام چه بود؟ (۲ مورد)
۹. دو ویژگی مدارس در تمدن اسلامی را بنویسید.

صحیح و غلط

۱۰. انسان‌ها همان‌گونه که در بعضی از ویژگی‌های جسمانی با حیوانات مشترک‌اند، در چگونگی تأمین نیازهای جسمانی، معنوی و روحی نیز با حیوانات اشتراکاتی دارند.
۱۱. با تلاش‌های منصور و مهدی عباسی سرانجام محلی به نام بیت‌الحکمه در زمان هارون تأسیس شد.
۱۲. به مجموعهٔ دستاوردها و اندوخته‌های مادی و معنوی بشر که نمود بیرونی دارند تمدن اطلاق می‌شود.
۱۳. دین اسلام بر بهره‌گیری از نعمت عقل برای دستیابی انسان‌ها به کمال‌های مادی و معنوی تأکید دارد.
۱۴. مدرسه‌های مهم بغداد یکی نظامیه و دیگری مستنصریه بود.
۱۵. وجه تمایز انسان‌ها و حیوانات را فرهنگ می‌گویند.

پاسخ کوتاه

۱۶. آموزه‌های دین اسلام برای دستیابی به کمال‌های مادی و معنوی به بهره‌گیری از کدام نعمت خدادادی تأکید دارد؟
۱۷. مکانی که در عصر هارون عباسی برای جمع‌آوری و ترجمهٔ کتاب‌های دیگر ملت‌ها تأسیس شد، چه نام داشت؟
۱۸. پیشرفته‌ترین پژوهش‌های ریاضی و نجوم در کدام مراکز علمی جهان اسلام صورت می‌گرفت؟

نام کتاب: تاریخ اسلام (۲)

نام درس: درس (۱۲) فرهنگ و تمدن اسلامی «۱»

۱۹. مهم ترین رصد خانه جهان اسلام کدامند؟

۲۰. مدارس مهم بغداد را نام ببرید.

۲۱. نام دیگر دار العلم را بنویسید؟

تستی

۲۲. شکل گیری تمدن اسلامی از چه زمانی بود؟

(۱) دوره عباسیان (۲) دوره صفویان (۳) ظهور اسلام (۴) دوره عثمانیان

۲۳. بیمارستان عضدی به دستور چه کسی و در کجا بنا شد؟

(۱) المقتدر بالله - بغداد (۲) المقتدر بالله - قاهره

(۳) عضدالدوله دیلمی - بغداد (۴) عضدالدوله دیلمی - قاهره

۲۴. یکی از مهم ترین مراکز آموزشی در تمدن اسلامی که «دارالعلم» نام داشت کدام است؟

(۱) مدارس (۲) کتابخانه ها (۳) مساجد (۴) رصدخانه ها

۲۵. کدام دولت اسلامی اسباب خیزش و تقویت تمدن اسلامی نیست؟

(۱) عثمانی (۲) گورکانی (۳) انقلاب اسلامی ایران (۴) عباسی

۲۶. این جمله از کیست؟ «کسی که برای فراگیری دانش حرکت و تلاش می کند همچون مجاهد در راه خداست».

(۱) قرآن کریم (۲) امام علی (ع) (۳) رسول خدا (ص) (۴) امام صادق (ع)

۲۷. بهره گیری از مسجد به عنوان یک مرکز آموزشی، برای اولین بار توسط چه کسی به اجرا گذاشته شد؟

(۱) رسول خدا(ص) (۲) امام علی (ع) (۳) امام صادق (ع) (۴) امام هادی (ع)

وصل عبارت

۲۸. آغاز شکل گیری تمدن اسلامی رسول خدا(ص) و امامان معصوم

۲۹. اختراعات و اکتشافات نیروی عقل

۳۰. مفسر آیات قرآن ظهور اسلام

جای خالی

۳۱. شناخت و باورها، احساسات و گرایش ها، اخلاق، هنر، شیوه های زندگی، آموزش و پرورش، ارزش ها، آداب و رسوم که همگی جزء مقوله ..... به شمار می روند.
۳۲. ظهور دین اسلام همراه بود با بروز زمینه های مناسب برای پیدایش تمدنی عظیم که ..... نقش اصلی را در آن ایفا کرد.
۳۳. یکی از مهم ترین مراکز آموزشی در تمدن اسلامی، کتابخانه ها بود که از آنها با عنوان ..... یاد شده است.
۳۴. به مجموعه دستاوردها و اندوخته های مادی بشر که نمود بیرونی دارند ..... اطلاق می شود.
۳۵. بشریت قله های رفیع فرهنگ و تمدن را در ..... فتح خواهد کرد.
۳۶. بیمارستان های جهان اسلام را ..... می نامیدند.
۳۷. مدارس مهم بغداد یکی نظامیه و دیگری ..... بود.
۳۸. وجه تمایز انسان ها و حیوانات را ..... می گویند.

پاسخنامه درس ۱۲

تشریحی

۱. با اقدامات فرهنگی خود نه تنها در میان شیعیان، که در مجموع جهان اسلام، اثرگذار شدند. آنان شاگردان زیادی تربیت کردند، احادیث فراوانی را بیان کردند، قرآن را به درستی تفسیر کردند، حتی عالمان و اندیشمندان غیر شیعی را تحت تأثیر تعالیم خود قرار دادند. تعالیم امامان شیعه، مسیر تمدن درست و مطلوب اسلامی را که بر اساس توحید و عدالت باید بنا می شد ترسیم می کرد. در این تعالیم، آموزه هایی از علوم دینی و علوم غیردینی تبیین می شد؛ علوم هم چون شیمی، علوم سیاسی، جامعه شناسی، روانشناسی، فلسفه، حقوق، تفسیر، کلام، ادبیات، شعر و... در میان تعالیم امامان معصوم آموزه هایی جالب درباره روابط و قوانین اجتماعی مطلوب اسلام به چشم می خورد. ص ص ۹۶
۲. برای استفاده مسلمانان از دستاوردهای علمی تمدن های مجاور، دو اقدام اساسی باید صورت می گرفت: الف) انتقال آثار علمی دیگر ملتها به قلمرو اسلامی. ب) ترجمه این آثار به زبان عربی. ص ۹۵

۳. بیمارستان های جهان اسلام، مارستان نامیده می شدند. برخی از مهم ترین بیمارستان های جهان اسلام عبارت بود از: بیمارستان مقتدری بغداد که به دستور خلیفه عباسی بنا شد. بیمارستان عضدی بغداد که به دستور عضدالدوله دیلمی بنا شد و بیمارستان منصورى قاهره که به دستور خلفای فاطمی مصر بنا شد. ص ۹۴
۴. مدرسه های مهم بغداد یکی نظامیه و دیگری مستنصریه بود که اولی را وزیر دانشمند سلجوقیان، خواجه نظام الملک و دومی را خلیفه عباسی تأسیس کرد. ص ۹۴
۵. تلاش های منصور و مهدی عباسی سرانجام به تأسیس مکانی به نام بیت الحکمه در عصر هارون عباسی منجر شد که اختصاص به جمع آوری و ترجمه کتاب های دیگر ملت ها داشت. ص ۹۵
۶. امیرمؤمنان علی (ع) فرمود: کسی که برای فراگیری دانش، حرکت و تلاش می کند همچون مجاهد در راه خداست. ص ۹۲
۷. آثار ترجمه شده نیز به رشته های گوناگون علمی همچون: پزشکی، هندسه و ریاضی، نجوم و هیئت، فلسفه و ادبیات مربوط بود. از مهم ترین آثار ترجمه شده می توان از کلیله و دمنه، اصول هندسه اقلیدس و کتاب های مشهور فلسفی حکمای یونان نام برد. ص ۹۶
۸. دلیل بروز رکود در نهضت ترجمه، فقدان آثار قابل اعتنا برای ترجمه، و نیز رونق کتابخانه ها و علم آموزی در قلمرو فاطمیان در مصر، سامانیان و آل بویه در ایران و دولت های حاکم در اندلس بود. ص ۹۶
۹. در این مدارس، علوم به صورت تخصصی آموزش داده می شد و فراگیران علوم، از امکاناتی همچون کمک هزینه تحصیلی و خوابگاه و غذا و دیگر امکانات رفاهی برخوردار بودند. این مدارس، غالباً از معماری های زیبا و تزیینات و اثاثیه مرغوب برخوردار بودند. ص ۹۴
- صحیح و غلط
۱۰. (غلط) ج: انسان ها در بعضی از ویژگی های جسمانی با حیوانات مشترکاتی دارند، اما در چگونگی تأمین نیازهای جسمانی، معنوی و روحی با حیوانات تمایز دارند. ص ۹۱
۱۱. (صحیح) ج: تلاش های منصور و مهدی عباسی سرانجام به تأسیس مکانی به نام بیت الحکمه در عصر هارون عباسی منجر شد که اختصاص به جمع آوری و ترجمه کتاب های دیگر ملت ها داشت. ص ۹۵
۱۲. (صحیح) ج: به مجموعه دستاوردها و اندوخته های مادی و معنوی بشر که نمود بیرونی دارند تمدن اطلاق می شود. ص ۹۱

۱۳. (صحیح) ج: آموزه های دین اسلام بر بهره گیری از نعمت عقل برای دستیابی انسان ها به کمال های مادی و معنوی تأکید دارند. ص ۹۳

۱۴. (صحیح) ج: مدرسه های مهم بغداد یکی نظامیه و دیگری مستنصریه بود. ص ۹۴

۱۵. (صحیح) ج: فرهنگ، عبارت است از وجه تمایز انسان ها و حیوانات. ص ۹۱

پاسخ کوتاه

۱۶. آموزه های دین اسلام بر بهره گیری از نعمت عقل برای دستیابی انسان ها به کمال های مادی و معنوی تأکید دارند. ص ۹۳

۱۷. تلاش های منصور و مهدی عباسی سرانجام به تأسیس مکانی به نام بیت الحکمه در عصر هارون عباسی منجر شد که

اختصاص به جمع آوری و ترجمه کتاب های دیگر ملت ها داشت. ص ۹۵

۱۸. از دیگر مراکز علمی جهان اسلام، رصدخانه های متعدد و بزرگی بودند که پیشرفته ترین پژوهش های ریاضی و نجومی در

آنها صورت می گرفت. ص ۹۵

۱۹. از مهم ترین رصدخانه ها می توان به رصدخانه مراغه و سمرقند اشاره کرد. ص ۹۵

۲۰. مدرسه های مهم بغداد یکی نظامیه و دیگری مستنصریه بود. ص ۹۴

۲۱. یکی از مهم ترین مراکز آموزشی در تمدن اسلامی، کتابخانه ها بود که از آنها با عنوان دارالعلم یاد می شده است. ص ۹۴

تستی

۲۲. گزینه: ۳. آغاز شکل گیری تمدن اسلامی را با ظهور اسلام باید هم زمان دانست. ص ۹۲

۲۳. گزینه: ۳. بیمارستان عضدی بغداد که به دستور عضدالدوله دیلمی بنا شد. ص ۹۴

۲۴. گزینه: ۲. یکی از مهم ترین مراکز آموزشی در تمدن اسلامی، کتابخانه ها بود که از آنها با عنوان دارالعلم یاد می شده

است. ص ۹۴

۲۵. گزینه: ۴. پیدایش چند دولت مقتدر اسلامی همچون صفویه، عثمانی و گورکانی، خیزش مجددی برای تمدن اسلامی به

دنبال آورد. اما فروپاشی این دولت ها رکود مجددی را به دنبال داشت. قرن اخیر و به ویژه بروز انقلاب اسلامی ایران را می

توان نقطه خیزش جدیدی برای تمدن اسلامی به شمار آورد. ص ۹۱

۲۶. گزینه: ۲. امیرمؤمنان علی (ع) فرمود: کسی که برای فراگیری دانش، حرکت و تلاش می کند همچون مجاهد در راه

خداست. ص ۹۲

۲۷. گزینه: بهره‌گیری از مسجد به عنوان یک مرکز آموزشی، برای اولین بار توسط رسول خدا(ص) به اجرا گذاشته شد. ۹۳

وصل عبارت

۲۸. آغاز شکل‌گیری تمدن اسلامی را با ظهور اسلام باید هم زمان دانست. ص ۹۲

۲۹. می‌دانیم که بشریت با استفاده از نیروی عقل می‌تواند به اختراعات و اکتشافات بزرگ نائل شود. ص ۹۳

۳۰. رسول خدا(ص) و سپس امامان معصوم که نقش مفسر را برای آیات قرآن داشتند. ص ۹۲

جای خالی

۳۱. شناخت و باورها، احساسات و گرایش‌ها، اخلاق، هنر، شیوه‌های زندگی، آموزش و پرورش، ارزش‌ها، آداب و رسوم که

همگی جزء مقوله فرهنگ به شمار می‌روند. ص ۹۱

۳۲. ظهور دین اسلام همراه بود با بروز زمینه‌های مناسب برای پیدایش تمدنی عظیم که تعالیم اسلامی نقش اصلی را در آن ایفا

کرد. ص ۹۱

۳۳. یکی از مهم‌ترین مراکز آموزشی در تمدن اسلامی، کتابخانه‌ها بود که از آنها با عنوان دارالعلم یاد می‌شده است. ص ۹۴

۳۴. به مجموعه دستاوردها و اندوخته‌های مادی و معنوی بشر که نمود بیرونی دارند تمدن اطلاق می‌شود. ص ۹۱

۳۵. بشریت قله‌های رفیع فرهنگ و تمدن را در حکومت عادلانه جهانی فتح خواهد کرد. ص ۹۲

۳۶. بیمارستان‌های جهان اسلام مارستان نامیده می‌شدند. ص ۹۴

۳۷. مدرسه‌های مهم بغداد یکی نظامیه و دیگری مستنصریه بود. ص ۹۴

۳۸. فرهنگ، عبارت است از وجه تمایز انسان‌ها و حیوانات. ص ۹۱

تشریحی

۱. اصول فقه چیست؟ مبادی و پایه های اصلی این دانش را چه کسانی پی ریزی کردند؟
۲. (سرّ الاسرار) مربوط به چه علمی و اثر کیست در مورد آن علم کمی توضیح دهید.
۳. وزارت در دوره عباسیان چند نوع بود نام برده و یکی را به دلخواه توضیح دهید.
۴. در وزارت تفویض وزیر در چه اموری نمی توانست دخالت نماید؟ (سه مورد)
۵. منظور از علم کلام چیست؟ یک مورد از آثار کلامی شیعه را نام ببرید؟
۶. نخستین نویسنده کتاب حدیثی که بود؟ با املائی چه کسی کتابت کرد؟
۷. معماری اسلامی عمدتاً در چه مکان هایی خود را نشان داده است؟
۸. برجسته ترین نمونه های معماری اسلامی را نام ببرید (۳ مورد)
۹. وظایف دیوان حسبه را بنویسید. (۳ مورد)
۱۰. اشکال مختلف تاریخ نگاری مسلمانان را بنویسید.
۱۱. کارکرد دیوان مظالم را شرح دهید.
۱۲. کارکرد دیوان برید را شرح دهید.
۱۳. منظور از علم الحیل چیست؟

صحیح و غلط

۱۴. پس از رسول خدا (ص) حاکمان مناطق اسلامی را با لقب ملک و سلطان یاد می کردند.
۱۵. دیوان حسبه نهادی نظارتی بود که از دوره ی مامون عباسی تاسیس شد.
۱۶. با خاندان ایرانی برمکیان، شکوه و جلال وزارت به اوج خود رسید.
۱۷. پیشینه دیوان انشاء به عصر رسول خدا (ص) باز می گردد.
۱۸. علم شیمی نزد مسلمانان به علم الحیل معروف بود.

پاسخ کوتاه

۱۹. پایه گذار علم قرائت چه شخصی بوده است و بعد از او مهم ترین شخصیت در این دانش که بود؟
۲۰. از انواع جلوه های هنر اسلامی، کدام نمود برجسته و ماندگارتری داشته است؟

نام کتاب: تاریخ اسلام (۲)

نام درس: درس (۱۳) فرهنگ و تمدن اسلامی «۲»

۲۱. نخستین اثر تدوین شده در جهان اسلام در زمینه علم مکانیک را بنویسید.

۲۲. چرا در سده اول هجری تدوین حدیث به شکل جدی انجام نشد؟

۲۳. چرا علم نجوم نزد مسلمانان از اهمیت ویژه ای برخوردار بود؟

۲۴. علت توجه مسلمانان به علم تاریخ و تاریخ نگاری چه بود؟

۲۵. نهادی نظارتی که از دوره مهدی عباسی تاسیس شد؟

۲۶. مهم ترین وظیفه دیوان انشا(رسائل) چه بود؟

۲۷. فیلسوف عرب لقب چه کسی بود؟

تستی

۲۸. دیوان جند با چه عنوان دیگری یاد شده است؟

۱) دیوان رسائل (۲) دیوان جیش (۳) دیوان مظالم (۴) دیوان حسبه

۲۹. در تمدن اسلامی به چه کسی فیلسوف العرب لقب دادند؟

۱) فارابی (۲) کندی (۳) ملاصدرا (۴) ارسطو

۳۰. در قرآن کریم واژه خلیفه و وزیر به چه کسی داده شده است؟

۱) حضرت موسی (۲) هارون (۳) حضرت محمد(ص) (۴) حضرت علی(ع)

۳۱. نخستین وزیر بنی عباس چه نام داشت؟

۱) بدیع الزمان جزری (۲) عبدالله ابن عباس (۳) ابوسلمه خلیل (۴) ابوعبدالرحمان سلمی

۳۲. معلم ثانی لقب کدام فیلسوف مسلمان بوده است؟

۱) ابوعلی سینا (۲) مسکویه (۳) فارابی (۴) ملاصدرا

۳۳. نظارت بر امور بازار و مشاغل از وظایف کدام دیوان اسلامی بود؟

۱) دیوان حسبه (۲) دیوان مظالم (۳) دیوان استیفا (۴) دیوان برید

۳۴. نویسندگان کتاب های طبی الحاوی و قانون در دوران اسلامی کدامند؟

۱) محمد بن خوارزمی - جمشید کاشانی (۲) خواجه نصیرالدین طوسی - خوارزمی

نام کتاب: تاریخ اسلام (۲)

نام درس: درس (۱۳) فرهنگ و تمدن اسلامی «۲»

۳) بدیع الزمان جزری - بیرونی ۴) زکریای رازی - ابن سینا

۳۵. هدف این علم آموختن شیوه های صحیح فکر کردن و نیل به نتایج درست است.

۱) فلسفه ۲) ادبیات ۳) تاریخ ۴) منطق

۳۶. اولین آثار تاریخی مسلمانان در چه موردی تدوین شد؟

۱) جنگ ها ۲) پادشاهان ۳) زندگی و سیره رسول خدا(ص) ۴) تاریخ شهرها

۳۷. کتاب الحیل که نخستین اثر تدوین شده در جهان اسلام در زمینه مکانیک به شمار می رود تألیف ..... است.

۱) بدیع الزمان جزمی ۲) احمد و محمد و حسن فرزندان موسی بن شاکر

۳) ابو عبدالله قرطبی ۴) ابوالفتح خازنی

وصل عبارت

۳۸. عنوان هارون به نسبت برادرش موسی.

۳۹. خبررسانی و انتقال فرمان های حکومتی.

۴۰. خراج زمین های کشاورزی.

۴۱. سرشماری سپاهیان.

۴۲. رأس نهاد نظارتی.

۴۳. فارابی

۴۴. طبری

۴۵. معاویه

جای خالی

۴۶. وظیفه دیوان ..... خبررسانی، انتقال فرمان های حکومتی و جمع آوری اخبار از نقاط مختلف و ارسال آن به مرکز خلافت بود.

۴۷. اولین دیوان در حکومت اسلامی دیوان..... بود. از این دیوان با عنوان دیوان ..... نیز یاد می شد.

۴۸. علم قرائت از کهن ترین علوم اسلامی است که بنیان گذار آن ..... بوده است.

۴۹. پس از رسول خدا (ص) حاکمان اسلامی با لقب ..... بر تمامی قلمرو مسلمانان حکومت می کردند.
۵۰. وظیفه دیوان ..... رسیدگی به شکایات طرح شده از سوی مردم بود.
۵۱. با خاندان ایرانی ..... شکوه و جلال وزارت به اوج خود رسید.
۵۲. تأسیس دیوان در تمدن اسلامی به عصر خلیفه ..... باز می گردد.
۵۳. مهم ترین و مشهور ترین قرائت قرآن متعلق به ..... می باشد.
۵۴. کسی که در رأس دیوان حسبه بود را ..... می نامیدند.

پاسخنامه درس ۱۳

تشریحی

۱. در این دانش، معیارها و اصول و ضوابط دستیابی به تکالیف شرعی مورد بررسی قرار می گیرد. بنابراین، دانش اصول فقه، ابزار و وسیله ای در خدمت علم فقه است. مبادی و پایه های اصلی این دانش را امام باقر(ع) و امام صادق(ع) پی ریزی کردند. ص ۱۰۳
۲. پیش از پدید آمدن علم شیمی، علم کیمیا رواج داشت. دانش کیمیا وسیله ای برای تبدیل فلزات پست؛ همچون مس و آهن به طلا بود. شیمی دانان مسلمان، علم کیمیا را از شکل مخفی و خرافی خارج کرده و شکل تجربی و آزمایشگاهی به آن دادند و به پیشرفت دانش شیمی کمک شایانی کردند. مهم ترین اثر رازی در زمینه شیمی، کتاب سرالاسرار است. ص ۱۰۱
۳. وزارت در این دوران، بر دو گونه بود: وزارت تفویض و وزارت تنفیذ. الف) وزارت تفویض: در این نوع از وزارت، وزیر حق داشت در همه امور دخالت کند به جز سه امر: تعیین ولیعهد، برکنار کردن گماشتگان خلیفه، کناره گیری از وزارت بدون اذن خلیفه. ب) وزارت تنفیذ: در این نوع از وزارت، وزیر از خود، اختیاری نداشت و فقط امر خلیفه را اجرا می کرد. وی تنها، رابط بین مردم و خلیفه بود. درخواست های مردم را به خلیفه می رساند و فرمان های عزل یا نصب مأموران را به آنها ابلاغ می کرد. خلیفه می توانست دو وزیر تنفیذ، یکی رابط در امور مالی، و دیگری در امور نظامی داشته باشد؛ اما وزیر تفویض، یکی بیشتر نبود. ص ۹۸
۴. وزارت تفویض: در این نوع از وزارت، وزیر حق داشت در همه امور دخالت کند به جز سه امر: تعیین ولیعهد، برکنار کردن گماشتگان خلیفه، کناره گیری از وزارت بدون اذن خلیفه. ص ۹۸

۵. در این دانش، مسائل اعتقادی همچون وجود و صفات خداوند همچون توحید او، و نبوت، امامت و معاد مورد بحث قرار می گیرد. این دانش، به علم کلام معروف شد؛ زیرا یکی از مباحث مهم آن، بحث درباره کلام خداوند بوده که در قالب قرآن به بشریت رسیده است. کتاب اوائل المقالات شیخ مفید و کتاب تجرید الاعتقاد خواجه نصیرالدین طوسی از مهم ترین آثار کلامی شیعی به شمار می روند. ص ۱۰۳

۶. نخستین کتاب حدیثی را امیرالمؤمنین علی (ع) با املائی رسول خدا (ص) کتابت کرد. ص ۱۰۳

۷. معماری اسلامی، عمدتاً در مساجد، قصرها و بازارها، و سپس در بقعه ها و آرامگاه ها و نیز ساخت شهرهای اسلامی، خود را نشان داده است. ص ۱۰۴

۸. از برجسته ترین نمونه های معماری اسلامی به این موارد می توان اشاره کرد: مسجد النبی در مدینه، مسجد الحرام در مکه، مسجد جامع دمشق، کاخ هشام بن عبد الملک در نزدیکی اریحا، مسجد جامع قرطبه، مدینه الزهراء در نزدیکی قرطبه، سوق القنادیل در قاهره، قبه الصخره در بیت المقدس، مسجد جامع اصفهان و گنبد سلطانیه. ص ۱۰۴

۹. وظایف دیوان حسب عبارت بود از: الف) نظارت بر امور بازار و مشاغل. ب) نظارت بر قیمت ها و درستی ترازوها ج) نظارت بر امور مربوط به راه ها و ساختمان ها. د) نظارت بر اخلاق عمومی و اجرای عبادات. ص ۹۹

۱۰. تاریخ نگاری مسلمانان رفته رفته، در اشکال متنوعی بروز یافت که از مهم ترین آنها به اشکال سال شماری، شرح حال نگاری، طبقات نگاری، نسب شناسی و تاریخ نگاری شهرها می توان اشاره کرد. ص ۱۰۲

۱۱. وظیفه این دیوان، رسیدگی به شکایات طرح شده از سوی مردم بود. عالی ترین مرتبه در این دیوان، قاضی القضاة بود و در مراتب پایین تر قاضی هایی در خدمت این دیوان بودند. امروزه دادگستری و قوه قضائیه جایگزین این دیوان شده است. ص ۹۹

۱۲. وظیفه این دیوان، خبر رسانی، انتقال فرمان های حکومتی، و جمع آوری اخبار از نقاط مختلف و ارسال آنها به مرکز خلافت بود. این دیوان، به مرور زمان، نقش جاسوسی و امنیتی نیز پیدا کرد. ص ۹۹

۱۳. دانش فیزیک و مکانیک نزد مسلمانان به علم الحیل یعنی دانش ساخت ابزارهای مهندسی معروف بود. ص ۱۰۰

صحیح و غلط

۱۴. (صحیح) ج: در طول دوره حاکمیت بنی امیه و بنی عباس، عنوان خلیفه همواره برای فرمانروای تمامی قلمرو مسلمانان به کار می رفت و برای حاکمان مناطق تحت فرمان آنان، عناوین سلطان، ملک و ... به کار می بردند. ص ۹۷

۱۵. (غلط) ج: دیوان حسبه نهادی نظارتی بوده که از دوره مهدی عباسی تأسیس شد و کسی که در رأس آن بود را محتسب می نامیدند. ص ۹۹

۱۶. (صحیح) ج: مقام وزارت پدید آمد تا خلیفه را در اداره قلمرو حاکمیتش یاری کند. نخستین وزیر بنی عباس، ابوسلمه حفص بن سلیمان خلیل بود. با خاندان ایرانی برمکیان، شکوه و جلال وزارت به اوج خود رسید. ص ۹۸

۱۷. (صحیح) ج: مهم ترین وظیفه دیوان انشاء، نگارش، تنظیم و ارسال نامه های حکومتی به ویژه فرمان های خلیفه به سراسر قلمرو اسلامی بود. پیشینه این دیوان، به عصر رسول خدا(ص) باز می گردد؛ چرا که آن حضرت نیز اقدام به ارسال پیک هایی به نقاط مختلف کرد. ص ۹۹

۱۸. (غلط) ج: دانش فیزیک و مکانیک نزد مسلمانان به علم الحیل یعنی دانش ساخت ابزارهای مهندسی معروف بود. ص ۱۰۰

پاسخ کوتاه

۱۹. علم قرائت، از کهن ترین علوم اسلامی است و پایه گذار آن، شخص پیامبر اکرم(ص) بوده است. پس از رسول خدا، مهم ترین شخصیت در این دانش، امام علی(ع) است که تمامی قرآن را از رسول خدا فرا گرفته بود. ص ۱۰۲

۲۰. از انواع جلوه های هنر اسلامی، معماری نمود برجسته و ماندگارتری داشته است به گونه ای که بعضی از آثار زیبای معماری، پس از گذشت بیش از هزار سال، هنوز پابرجا هستند. ص ۱۰۴

۲۱. پس از آغاز نهضت ترجمه، مهندسان زبردستی در قلمرو اسلامی پدیدار شدند که نخستین و معروف ترینشان، سه برادر به نام های احمد، محمد و حسن بودند. کتاب الحیل تألیف آنهاست که نخستین اثر تدوین شده در جهان اسلام در زمینه مکانیک به شمار می رود. ص ۱۰۰

۲۲. در اثر ممانعت دومین خلیفه، در سده اول هجری تدوین حدیث به شکل جدی انجام نشد. ص ۱۰۳

۲۳. این علم، نزد مسلمانان از اهمیت ویژه ای برخوردار بود؛ زیرا تفکر و تدبیر در آسمان ها و ستارگان، برای پی بردن به عظمت خالق هستی، در آیات و روایات، مورد تأکید قرار گرفته است. ص ۱۰۰

۲۴. پس از ظهور اسلام، مسلمانان بر اساس آموزه های قرآن و سنت، اهتمام جدی نسبت به علم تاریخ نشان دادند؛ زیرا تاریخ نقش عبرت آموزی و تربیتی دارد. ص ۱۰۱

۲۵. دیوان حسبه نهادی نظارتی بوده که از دوره مهدی عباسی تأسیس شد و کسی که در رأس آن بود را محتسب می نامیدند. ص ۹۹

نام کتاب: تاریخ اسلام (۲)

نام درس: درس (۱۳) فرهنگ و تمدن اسلامی (۲)

۲۶. مهم ترین وظیفه دیوان انشاء، نگارش، تنظیم و ارسال نامه های حکومتی به ویژه فرمان های خلیفه به سراسر قلمرو اسلامی بود. ص ۹۹

۲۷. در تمدن اسلامی ابو یوسف یعقوب بن اسحاق کندی را باید اولین فیلسوف مسلمان دانست. از این رو، او را فیلسوف العرب نامیدند. ص ۱۰۱

تستی

۲۸. گزینه ۲. وظیفه این دیوان، سرشماری و تهیه فهرستی از نام کسانی بود که در جنگ ها شرکت می کردند تا بتوانند سهم هریک را از بیت المال معین سازند. از این دیوان با عنوان دیوان جیش نیز یاد شده است. ص ۹۸

۲۹. گزینه ۲. در تمدن اسلامی ابو یوسف یعقوب بن اسحاق کندی را باید اولین فیلسوف مسلمان دانست. از این رو، او را فیلسوف العرب نامیدند. ص ۱۰۱

۳۰. گزینه ۲. در قرآن کریم، هارون به عنوان وزیر حضرت موسی معرفی شده است. ص ۹۷

۳۱. گزینه ۳. مقام وزارت پدید آمد تا خلیفه را در اداره قلمرو حاکمیتش یاری کند. نخستین وزیر بنی عباس، ابوسلمه حفص بن سلیمان خلال بود. ص ۹۸

۳۲. گزینه ۳. فارابی به علت نقش علمی بزرگش، به معلم ثانی نیز معروف شده است. ص ۱۰۱

۳۳. گزینه ۱. وظایف دیوان حسب عبارت بود از: الف) نظارت بر امور بازار و مشاغل. ب) نظارت بر قیمت ها و درستی ترازوها. ج) نظارت بر امور مربوط به راه ها و ساختمان ها. د) نظارت بر اخلاق عمومی و اجرای عبادات. ص ۹۹

۳۴. گزینه ۴. از معروف ترین پزشکان در قلمرو تمدن اسلامی، می توان به محمد بن زکریای رازی و ابوعلی سینا اشاره کرد که به ترتیب، آثار بسیار ارزشمندی همچون الحاوی و قانون را تألیف کردند. ص ۱۰۱

۳۵. گزینه ۴. هدف از علم منطق، آموختن شیوه های صحیح فکر کردن و نیل به نتایج درست است. ص ۱۰۱

۳۶. گزینه ۳. اولین آثار تاریخی مسلمانان در موضوع زندگی و سیره رسول خدا(ص) تدوین شد. ص ۱۰۲

۳۷. گزینه ۲. پس از آغاز نهضت ترجمه، مهندسان زبردستی در قلمرو اسلامی پدیدار شدند که نخستین و معروف ترینشان، سه برادر به نام های احمد، محمد و حسن فرزندان موسی بن شاکر بودند. کتاب الحیل تألیف آنهاست که

نخستین اثر تدوین شده در جهان اسلام در زمینه مکانیک به شمار می رود. ص ۱۰۰

وصل عبارت

۳۸. در قرآن کریم، هارون به عنوان وزیر حضرت موسی معرفی شده است. ص ۹۷
۳۹. وظیفه دیوان برید خبر رسانی، انتقال فرمان های حکومتی، و جمع آوری اخبار از نقاط مختلف و ارسال آنها به مرکز خلافت بود. این دیوان، به مرور زمان، نقش جاسوسی و امنیتی نیز پیدا کرد. ص ۹۹
۴۰. در دیوان استیفاء، مقدار خراج مربوط به هر قطعه زمین ثبت می شد. همچنین ارسال خراج دریافتی به مرکز خلافت و چگونگی تقسیم آن بین مسلمانان، از وظایف دیگر این دیوان بود. ص ۹۸
۴۱. وظیفه این دیوان، سرشماری و تهیه فهرستی از نام کسانی بود که در جنگ ها شرکت می کردند تا بتوانند سهم هریک را از بیت المال معین سازند. از این دیوان با عنوان دیوان جیش نیز یاد شده است. ص ۹۸
۴۲. دیوان حسبه نهادی نظارتی بوده که از دوره مهدی عباسی تأسیس شد و کسی که در رأس آن بود را محتسب می نامیدند. ص ۹۹
۴۳. فارابی به علت نقش علمی بزرگش، به معلم ثانی نیز معروف شده است. ص ۱۰۱
۴۴. از معروف ترین مورخان می توان از ابن اسحاق، یعقوبی، طبری، مسعودی، شیخ مفید و ابن مسکویه نام برد. ص ۱۰۲
۴۵. معاویه پس از رسیدن به حکومت، روش زندگی اش را همچون پادشاهان قرار داد. از این رو، عنوان ملک نیز بر او اطلاق شده است. ص ۹۷

جای خالی

۴۶. وظیفه دیوان برید، خبر رسانی، انتقال فرمان های حکومتی، و جمع آوری اخبار از نقاط مختلف و ارسال آنها به مرکز خلافت بود. این دیوان، به مرور زمان، نقش جاسوسی و امنیتی نیز پیدا کرد. ص ۹۹
۴۷. گسترش قلمرو اسلامی و انجام فتوحات، چنین اقتضا می کرد که دفاتر مخصوصی برای ثبت اسامی سپاهیان فراهم شود. در فاصله سال های ۱۵ تا ۲۰ قمری اولین دیوان، یعنی دیوان جند تأسیس شد. از این دیوان با عنوان دیوان جیش نیز یاد شده است. ص ۹۸
۴۸. علم قرائت، از کهن ترین علوم اسلامی است و پایه گذار آن، شخص پیامبر اکرم (ص) بوده است. ص ۱۰۲
۴۹. در طول دوره حاکمیت بنی امیه و بنی عباس، عنوان خلیفه همواره برای فرمانروای تمامی قلمرو مسلمانان به کار می رفت و برای حاکمان مناطق تحت فرمان آنان، عناوین سلطان، ملک و ... به کار می بردند. ص ۹۷

نام کتاب: تاریخ اسلام (۲)

نام درس: درس (۱۳) فرهنگ و تمدن اسلامی (۲)

۵۰. وظیفه دیوان مظالم، رسیدگی به شکایات طرح شده از سوی مردم بود. ص ۹۹
۵۱. مقام وزارت پدید آمد تا خلیفه را در اداره قلمرو حاکمیتش یاری کند. نخستین وزیر بنی عباس، ابوسلمه حفص بن سلیمان خلال بود. با خاندان ایرانی برمکیان، شکوه و جلال وزارت به اوج خود رسید. ص ۹۸
۵۲. تأسیس دیوان در تمدن اسلامی به عصر خلیفه دوم باز می گردد. ص ۹۸
۵۳. مهم ترین و مشهورترین قرائت متعلق به یکی از شاگردان امام علی (ع) به نام ابو عبد الرحمن سلمی است. وی آموخته هایش از آن حضرت را به شاگردانش تعلیم داد. ص ۱۰۲
۵۴. دیوان حسبه نهادی نظارتی بوده که از دوره مهدی عباسی تأسیس شد و کسی که در رأس آن بود را محتسب می نامیدند.

ص ۹۹

تشریحی

۱. کدام دولت های مقتدر و در کدام نقطه از قلمروی اسلامی از سده هشتم هجری سهم بسزای در احیای مجدد تمدن اسلامی ایفا کردند؟ نام ببرید.
۲. چرا دانشمندان مسیحی به جای ترجمه مستقیم آثار یونانی از نسخه های ترجمه شده همان آثار به عربی استفاده می کردند؟
۳. توضیح دهید چگونه جنگ های صلیبی موجب پیشرفت فرهنگی مسیحیان در اروپا شد؟
۴. چرا اروپاییان خود را نیازمند ترجمه آثار مسلمانان به زبان های خودشان می دیدند؟
۵. به چه علت اروپا با ظهور اسلام، دچار انحطاط فرهنگی و عقب ماندگی تمدنی شد؟
۶. دو دلیل از دلایل سقوط دولت های صفوی، گورکانی و عثمانی را بنویسید.
۷. ویل دورانت در مورد تاثیر تمدن اسلامی بر اروپا چه می گوید؟
۸. مهم ترین خدمات سلسله صفویه چه بود؟

صحیح و غلط

۹. خوی و وحشیگری و ضد تمدنی عباسیان سبب شد علاوه بر قتل عام گسترده ساکنان سرزمین های اسلامی، آثار فرهنگی و تمدنی مسلمانان را نیز به نابودی کشند.
۱۰. با سقوط دولت های صفوی و گورکانی و سپس عثمانی، تمدن اسلامی مجدداً با ضعف و رکود همراه شد.
۱۱. مغولان از اوایل سده هفتم هجری، حملات خود به سرزمین های اسلامی را آغاز کردند.
۱۲. کلیسای ایاصوفیه در قسطنطنیه توسط سلجوقیان به مسجد بزرگی تبدیل شد.
۱۳. مسلمانان مدیون پیشرفت های تمدنی اروپاییان در سده های اولیه اند.
۱۴. تاج محل از بناهای باشکوه حکومت صفویان است.

پاسخ کوتاه

۱۵. چرا تعیین دقیق میزان و چگونگی ورود و نفوذ فرهنگ و تمدن اسلامی به اروپا امکان پذیر نیست؟
۱۶. مهاجرت مسلمانان به سرزمین های مسیحی نشین با کدام سفر آغاز شد؟
۱۷. چرا به دولت گورکانیان هند، مغولان هند نیز گفته می شود؟

نام کتاب: تاریخ اسلام (۲)

نام درس: درس (۱۴) فرهنگ و تمدن اسلامی (۳)

۱۸. پشوانه فرهنگی و تمدنی مسلمانان چه چیزهایی بود؟

۱۹. سلطان محمد فاتح با کلیسای ایاصوفیا چه کرد؟

۲۰. اندلس به کجا گفته می شود؟

تستی

۲۱. کدام گزینه جزء عوامل خارجی رکود تمدن اسلامی نیست؟

(۱) حملات مغولان (۲) جنگ‌های صلیبی (۳) تجمل‌طلبی و دوری از اسلام (۴) سقوط اندلس

۲۲. کدام یک از سلاطین زیر قسطنطنیه را فتح کرد؟

(۲) سلطان سلیمان (۳) سلطان سلیم (۳) سلطان محمد فاتح (۴) سلطان مراد دوم

۲۳. رسمی کردن مذهب شیعه مهم ترین خدمت کدام سلسله بود؟

(۱) دولت عثمانی (۲) گورکانیان هند (۳) مغولان (۴) دولت صفویه

۲۴. پایتخت امپراطوری روم شرقی چه نام داشت؟

(۱) بیزانس (۲) بیت المقدس (۳) اندلس (۴) قسطنطنیه

۲۵. کدام مورد جزء عوامل خارجی رکود تمدن اسلامی محسوب می شود؟

(۱) استبداد حکومت‌ها (۲) جنگ داخلی (۳) دنیا‌گرایی و دوری از اسلام (۴) جنگ‌های صلیبی

۲۶. این سخن از کیست؟ «هنوز هم نشانه‌هایی در زبان اسپانیایی وجود دارد که اشاره به این نکته است که عرب‌ها

مسئولیت عمده معماری و خانه‌سازی را در اسپانیا بر عهده داشته‌اند».

(۱) مونته‌گمری وات (۲) ویل دورانت (۳) شهید مطهری (۴) طبری

۲۷. چرا حکومت‌های مسلمانان پس از رحلت رسول خدا (ص) گرفتار انحرافی تدریجی گشتند و اصول و فروع دین

گرفتار تحریف شد؟

(۱) دنیا‌گرایی و دوری از اسلام اصیل (۲) جذابیت‌های ذاتی دین اسلام

(۳) همراه نشدن عالمان دینی با حکومت‌ها (۴) همه موارد

۲۸. مسلمانان به بخشی از شبه جزیره ایبری، واقع در جنوب اسپانیا و جنوب شرقی پرتغال چه می گویند؟

(۱) قسطنطنیه

(۲) اندلس

(۳) گورکانی

(۴) بیزانس

وصل عبارت

۲۹. سر آغاز هجرت مسلمانان به سرزمین های مسیحی نشین	جنگ های صلیبی
۳۰. از بین رفتن کتابخانه ها و آثار هنری م معماری	تمدن اسلامی
۳۱. پیشرفت علمی و تمدنی در اروپا	هجرت به حبشه
۳۲. عدم مخالفت با عقل و علم	مغولان
۳۳. علت عقب ماندگی تمدنی	دنیاگرایی
۳۴. عوامل داخلی رکود	نژاد پرستی

جای خالی

۳۵. تعیین دقیق میزان و چگونگی ورود و نفوذ فرهنگ و تمدن اسلامی به اروپا امکان پذیر نیست؛ زیرا این رخداد به صورت ..... انجام یافته است.
۳۶. دولت گورکانیان هند نیز هم زمان با دولت ..... و در سال ۹۱۰ قمری توسط ..... تأسیس شد.
۳۷. مذهب تشیع توسط سلسله ..... در ایران رسمی شد.
۳۸. در صورت تعارض آموزه های کتاب مقدس با ..... و ..... آنچه مقدم می شد کتاب مقدس بود. این در حالی است که قرآن کریم، کتاب مقدس مسیحیان را ..... شده معرفی کرده است.
۳۹. .... در طول قریب به دو قرن از سوی مسیحیان اروپا بر مسلمانان تحمیل شد و نتیجه آن ضعف و خسارت برای مسلمانان از سویی، و آشنایی اروپاییان با تمدن اسلامی از سوی دیگر بود.

پاسخنامه درس ۱۴

تشریحی

۱. از سده هشتم هجری به بعد، در سه نقطه مهم از قلمرو اسلامی، سه دولت مقتدر پدید آمد که هر یک، سهم بسزایی در احیای مجدد تمدن اسلامی داشت. دولت عثمانی در ترکیه امروزی و ممالک همجوار، دولت صفویه در ایران، و دولت گورکانی در هند. ص ۱۱۱

۲. پس از گذشت چند سده، دانشمندان مسیحی خود را از ترجمه آثار دانشمندان یونانی عاجز می‌دیدند؛ زیرا میان آنان و زبان اصلی این کتاب ها فاصله افتاده بود؛ از این رو، ناچار بودند از ترجمه های عربی این آثار استفاده کنند. ص ۱۰۸

۳. رخداد فتح اندلس و تشکیل حکومت مسلمانان در آنجا به مدت چند سده، و نیز حملات مسیحیان به قلمرو اسلامی در جنگ های صلیبی، زمینه آشنایی هر چه بیشتر مسیحیان اروپا با مسلمانان و پیشرفت های علمی و تمدنی آنان را فراهم ساخت. ص ۱۰۸

۴. پس از گذشت چند سده، این اروپاییان بودند که خود را نیازمند ترجمه آثار مسلمانان به زبان های خودشان می‌دیدند؛ زیرا: الف) پیشرفت های علمی و فرهنگی مسلمانان موجب رغبت اروپاییان به ترجمه این آثار شد. ب) دانشمندان مسیحی اکنون، خود را از ترجمه آثار دانشمندان یونانی عاجز می‌دیدند؛ زیرا میان آنان و زبان اصلی این کتاب ها فاصله افتاده بود؛ از این رو، ناچار بودند از ترجمه های عربی این آثار استفاده کنند. ص ۱۰۸

۵. اروپای معاصر با ظهور اسلام به عللی، دچار انحطاط فرهنگی و عقب ماندگی تمدنی بود؛ عللی همچون: اختلافات طبقاتی و شکاف عمیق میان فقیران و ثروتمندان، وجود نظام برده داری و نژادپرستی، رفتارهای غیر انسانی اشراف در برخورد با بردگان و فرودستان همچون درگیر کردن گلاادیاتورها با هم، برای تفریح اشراف، همراهی رهبران کلیسا با طبقات اشراف و نیز مقابله آنان با نوآوری های علمی دانشمندان به بهانه پایبندی به تعالیم کتاب مقدس مسیحیان. زیرا بر اساس اعتقادات رهبران کلیسا، در صورت تعارض آموزه های کتاب مقدس با عقل و علم، آنچه مقدم می‌شد کتاب مقدس بود. این در حالی است که قرآن کریم، کتاب مقدس مسیحیان را تحریف شده معرفی کرده است. ص ۱۰۷

۶. با سقوط دولت های صفوی و گورکانی و سپس عثمانی، تمدن اسلامی مجدداً با ضعف و رکود همراه شد و دیگر

نتوانست به شکوه پیشین خود باز گردد. این رخداد ناشی از چند عامل بود: الف) پیدایش دولت های استعمارگر غربی و دست اندازی آنها به کشورهای اسلامی. ب) بی لیاقتی حاکمان کشورهای اسلامی و مرعوب شدن آنها در برابر استعمار. ج) تجزیه قلمرو اسلامی به کشورهای کوچک و ایجاد نزاع و دشمنی بین آنها توسط استعمار. ص ۱۱۳

۷. ویل دورانت در مورد تاثیر تمدن اسلامی بر اروپا چنین گفته: اسلام در جهان مسیحی نفوذ گوناگون و بسیار داشت. اروپای مسیحی غذاها، شربت ها، دارو و درمان، اسلحه و استفاده از نشان های مخصوص خانوادگی، سلیقه و ذوق هنری، ابزار و فنون، صنعت و تجارت و قوانین و راه های دریایی را از اسلام فراگرفت و غالباً لغات آن را نیز از مسلمانان اقتباس کرد. ص ۱۰۸

۸. از مهم ترین خدمات سلسله صفویه، رسمی کردن مذهب تشیع دوازده امامی در ایران و پدید آوردن آثار فرهنگی و تمدنی بسیار بود. ص ۱۱۱

صحیح و غلط

۹. (غلط) ج: متأسفانه خوی وحشیگری و ضد تمدنی مغولان، این مردم بیابان نشین سبب شد علاوه بر قتل عام گسترده ساکنان سرزمین های اسلامی، آثار فرهنگی و تمدنی مسلمانان را نیز به نابودی کشند. ص ۱۱۰

۱۰. (صحیح) ج: با سقوط دولت های صفوی و گورکانی و سپس عثمانی، تمدن اسلامی مجدداً با ضعف و رکود همراه شد. ص ۱۱۳

۱۱. (صحیح) ج: مغولان از اوایل سده هفتم هجری، حملات خود به سرزمین های اسلامی را آغاز کردند. ص ۱۱۰

۱۲. (غلط) ج: در زمان سلطان محمد فاتح از سلاطین مقتدر عثمانی، قسطنطنیه (پایتخت امپراتوری بیزانس یا روم شرقی) فتح شد و آنجا به پایتخت اسلامی با مساجد و مدارس با شکوه تبدیل گشت که هنوز نیز آثار آن باقی است. وی

کلیسای ایاصوفیه را به مسجدی با شکوه تبدیل کرد و مدرسه ای نیز در کنارش ساخت. ص ۱۱۱

۱۳. (غلط) ج: بی تردید، اروپاییان مدیون پیشرفت های تمدنی مسلمانان در سده های اولیه اند. ص ۱۰۶

۱۴. (غلط) ج: آثار هنری و معماری باقیمانده، از شکوه تمدن مسلمانان در دوره گورکانیان حکایت دارد. که تنها به عنوان یک نمونه، می توان به بنای زیبا و با شکوه تاج محل اشاره کرد که در نوع خود بی نظیر است. ص ۱۱۳

پاسخ کوتاه

۱۵. تعیین دقیق میزان و چگونگی ورود و نفوذ فرهنگ و تمدن اسلامی به اروپا امکان پذیر نیست، زیرا این رخداد به صورت تدریجی، طی چند سده انجام یافته است. ص ۱۰۸

۱۶. مهاجرت مسلمانان به سرزمین های مسیحی نشین از همان آغاز ظهور اسلام، با هجرت جعفر بن ابی طالب و بیش از ۱۰۰ مسلمان به حبشه آغاز شد. ص ۱۰۸

۱۷. دولت گورکانیان هند نیز هم زمان با دولت صفویه توسط ظهیرالدین بابر تأسیس شد. نسب وی به تیمور گورکانی می رسید که تبار مغولی داشت از این رو از این دولت با عنوان مغولان هند نیز یاد می کنند. ص ۱۱۳

۱۸. پشتوانه فرهنگی و تمدنی مسلمانان، کتاب آسمانی قرآن و آموزه های دینی رسول خدا (ص) بود. ص ۱۰۷

۱۹. سلطان محمد فاتح کلیسای ایاصوفیه را به مسجدی با شکوه تبدیل کرد و مدرسه ای نیز در کنارش ساخت. ص ۱۱۱

۲۰. اندلس، نامی است که مسلمانان به بخشی از شبه جزیره ایبری، واقع در جنوب اسپانیا و جنوب شرقی پرتغال و گاه به

تمام آن داده اند. ص ۱۱۰

تستی

۲۱. گزینه: ۳. عوامل خارجی رکود تمدن اسلامی الف) جنگ های صلیبی ب) حملات مغولان ج) سقوط اندلس ص ۱۱۰
۲۲. گزینه: ۳. در زمان سلطان محمد فاتح از سلاطین مقتدر عثمانی، قسطنطنیه (پایتخت امپراتوری بیزانس یا روم شرقی) فتح شد و آنجا به پایتخت اسلامی با مساجد و مدارس با شکوه تبدیل گشت. ص ۱۱۱
۲۳. گزینه: ۴. از مهم ترین خدمات سلسله صفویه، رسمی کردن مذهب تشیع دوازده امامی در ایران و پدید آوردن آثار فرهنگی و تمدنی بسیار بود. ص ۱۱۱
۲۴. گزینه: ۴. در زمان سلطان محمد فاتح از سلاطین مقتدر عثمانی، قسطنطنیه (پایتخت امپراتوری بیزانس یا روم شرقی) فتح شد و آنجا به پایتخت اسلامی با مساجد و مدارس با شکوه تبدیل گشت. ص ۱۱۱
۲۵. گزینه: ۴. عوامل خارجی رکود تمدن اسلامی الف) جنگ های صلیبی ب) حملات مغولان ج) سقوط اندلس ص ۱۱۰
۲۶. گزینه: ۱. مونتگمری وات نیز گفته است: هنوز هم نشانه هایی در زبان اسپانیایی وجود دارد که اشاره به این نکته است که عرب ها مسئولیت عمده معماری و خانه سازی را در اسپانیا بر عهده داشته اند. ص ۱۰۸
۲۷. گزینه: ۱. عوامل داخلی رکود تمدن اسلامی: دنیاگرایی، تجمل طلبی و دوری از اسلام اصیل: اسلام دارای جذابیت های ذاتی است و توان ایجاد تمدن بزرگ جهانی را در راستای خداپرستی و عدالت داراست، اما متأسفانه مسلمانان و حکومت های آنان، پس از رحلت رسول خدا(ع) گرفتار انحرافی تدریجی گشتند. اصول و فروع دین گرفتار تحریف شد، حکومت های اموی و عباسی به تجمل و عشرت طلبی روی آوردند و عالمان دینی نیز با حکومت ها همراه گشته، و مخالفان نیز به بند کشیده شدند. ص ۱۰۹
۲۸. گزینه: ۲. اندلس، نامی است که مسلمانان به بخشی از شبه جزیره ایبری، واقع در جنوب اسپانیا و جنوب شرقی پرتغال و گاه به تمام آن داده اند. ص ۱۱۰

وصل عبارت

۲۹. مهاجرت مسلمانان به سرزمین های مسیحی نشین از همان آغاز ظهور اسلام، با هجرت جعفر بن ابی طالب و بیش از

۱۰۰ مسلمان به حبشه آغاز شد. ص ۱۰۸

۳۰. متأسفانه خوی وحشیگری و ضد تمدنی مغولان، این مردم بیابان نشین سبب شد علاوه بر قتل عام گسترده ساکنان سرزمین های اسلامی، آثار فرهنگی و تمدنی مسلمانان را نیز به نابودی کشند بسیاری از کتابخانه ها را به آتش کشیدند و آثار هنری و معماری را از بین بردند. ص ۱۱۰.

۳۱. رخداد فتح اندلس و تشکیل حکومت مسلمانان در آنجا به مدت چند سده، و نیز حملات مسیحیان به قلمرو اسلامی در جنگ های صلیبی، زمینه آشنایی هر چه بیشتر مسیحیان اروپا با مسلمانان و پیشرفت های علمی و تمدنی آنان را فراهم ساخت. ص ۱۰۸.

۳۲. از آنجا که پشتوانه فرهنگی و تمدنی مسلمانان، کتاب آسمانی قرآن و آموزه های دینی رسول خدا (ص) بود و هیچ یک بر خلاف مسیحیت، مخالفتی با عقل و علم نداشت، بنابراین، مسلمانان توانستند در مدت کوتاهی به پیشرفت های شگفتی دست یابند. ص ۱۰۷.

۳۳. اروپای معاصر با ظهور اسلام به عللی، دچار انحطاط فرهنگی و عقب ماندگی تمدنی بود؛ عللی همچون: اختلافات طبقاتی و شکاف عمیق میان فقیران و ثروتمندان، وجود نظام برده داری و نژادپرستی، رفتارهای غیر انسانی اشراف در برخورد با بردگان و فرودستان. ص ۱۰۷.

۳۴. عوامل داخلی رکود تمدن اسلامی: دنیاگرایی، تجمل طلبی و دوری از اسلام اصیل: اسلام دارای جذابیت های ذاتی است و توان ایجاد تمدن بزرگ جهانی را در راستای خداپرستی و عدالت داراست، اما متأسفانه مسلمانان و حکومت های آنان، پس از رحلت رسول خدا (ع) گرفتار انحرافی تدریجی گشتند. اصول و فروع دین گرفتار تحریف شد. ص ۱۰۹.

جای خالی

۳۵. تعیین دقیق میزان و چگونگی ورود و نفوذ فرهنگ و تمدن اسلامی به اروپا امکان پذیر نیست، زیرا این رخداد به صورت تدریجی، طی چند سده انجام یافته است. ص ۱۰۸.

۳۶. دولت گورکانیان هند نیز هم زمان با دولت صفویه، و در سال ۹۱۰ قمری توسط ظهیر الدین بابر تأسیس شد. ص ۱۱۳.

۳۷. از مهم ترین خدمات سلسله صفویه، رسمی کردن مذهب تشیع دوازده امامی در ایران و پدید آوردن آثار فرهنگی و تمدنی بسیار بود. ص ۱۱۱.

نام کتاب: تاریخ اسلام (۲)

نام درس: درس (۱۴) فرهنگ و تمدن اسلامی (۳)

۳۸. در صورت تعارض آموزه های کتاب مقدس با عقل و علم، آنچه مقدم می شد کتاب مقدس بود. این در حالی است

که قرآن کریم، کتاب مقدس مسیحیان را تحریف شده معرفی کرده است. ص ۱۰۷

۳۹. جنگ های صلیبی در طول قریب به دو قرن (۶ و ۷ هجری) از سوی مسیحیان اروپا بر مسلمانان تحمیل شد و نتیجه آن،

ضعف و خسارت برای مسلمانان از سویی، و آشنایی اروپاییان با تمدن اسلامی از سوی دیگر بود. ص ۱۱۰